

KUL TÚRA SLOVA

*Vedecko-popularizačný
časopis
pre jazykovú
kultúru
a terminológiu*

*Orgán
Jazykovedného ústavu
Ludovíta Štúra SAV
a Jazykového odboru
Matice slovenskej*

HLAVNÝ REDAKTOR

Matej Považaj

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Sibyla Mislovičová

REDAKČNÁ RADA

Adriana Ferenčíková, Ján Findra,
Juraj Glovňa, Robert Hammel,
Renáta Hlavatá, Nicol Janočková,
Ján Kačala, Anna Maričová,
Sibyla Mislovičová, Jozef Mlaček,
Slavomír Ondrejovič, Mária
Pisárčiková, Matej Považaj,
Mária Šimková, Iveta Vančová,
Pavol Žigo

REDAKCIA

813 64 Bratislava, Panská 26

KAČALA, Ján: Osobnosť Eugena Paulinyho	321
KOZA, Július – PITTICH, Eduard: Súpis termínov z astronómie (pokračovanie)	331

DISKUSIE

POVAŽAJ, Matej: O názvoch <i>Transylvánia</i> , <i>Transylvánska kotlina</i> , resp. <i>Transilvânia</i> , <i>Transilvánska kotlina</i>	343
---	-----

Z HISTORICKEJ LEXIKY

KRAJČOVIČ, Rudolf: Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladom názvov obcí a miest (36)	349
--	-----

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

ŠIMUNOVÁ, Dagmar: <i>Suknica jej večne visí...!</i>	357
---	-----

ROZLIČNOSTI

<i>Trojosoý, trojosý či trojosí. M. P o - v a ž a j</i>	361
---	-----

SPRÁVY A POSUDKY

Životné jubileum univerzitného profesora Ábela Kráľa. J. G l o v ň a	363
Vedecké konferencie s názvom <i>Historické mapy oslovujú aj jazykovedcov. I. V a l e n t o v á</i>	365

SPYTOVALI STE SA

Pridavné meno <i>časozberný</i> . M. P o v a ž a j	370
--	-----

Z JAZYKOVÝCH RUBRIK

Srdcový – srdečný. S. Duchková ...	371
Nič menej? S. Duchková	371
Chcú a rozumejú. S. Duchková	372
Obsah 46. ročníka	373
Index 46. ročníka. S. Mislovičová	377

KULTÚRA SLOVA

KULTÚRA SLOVA, vedecko-popularizačný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV a Jazykového odboru Matice slovenskej. Ročník 46, 2012, č. 6 (20. 12. 2012). Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine za podpory grantu Ministerstva kultúry SR. Hlavný redaktor PaedDr. Matej Považaj, CSc. Výkonná redaktorka PhDr. Sibyla Mislovičová. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Radik. Vychádza šesťkrát ročne. Ročné predplatné 7,20 €, jednotlivé čísla 1,20 €. Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma Vydavateľstvo Matice slovenskej, Mudroňova 1, 036 52 Martin, e-mail: periodika@matica.sk, tel. 043/4012839. Evidenčné číslo 3696/09. Podávanie novinových zásielok povolené OZSsRP Banská Bystrica č. 1325/94-PTP z 25. 4. 1994. ISSN 0023-5202

Distributed by Vydavateľstvo Matice slovenskej, Mudroňova 1, 036 52 Martin, Slovakia. Distribution rights are held by KUBON and SAGNER, P.O.B. 34 01 08, D-8000 München, Germany.

© Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave

© Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine

Vytlačila Tlačiareň BEN&M, Miriam Uličná, Turčianske Teplice 2012

Cena 1,20 €

Osobnosť Eugena Paulinyho

JÁN KAČALA

Profesor PhDr. Eugen P a u l i n y, DrSc., člen korešpondent Slovenskej akadémie vied (1912 – 1983), je výrazná osobnosť slovenskej jazykovedy 20. storočia. Ovplyvnil stav slovenskej jazykovedy širokým a zároveň komplexným bádateľským záberom do celej problematiky slovenského jazyka a osobitne spisovného jazyka, jeho súčasného stavu aj jeho vývinu vrátane jeho najstaršieho obdobia a staroslovienskej epochy, ďalej teórie spisovného jazyka a jazykovej kultúry, ako aj slovenských nárečí. Neoddeliteľnou súčasťou jeho tvorivej práce bolo riešenie teoretických otázok jazyka a jazykovedy. Do jazykovedného bádania dôsledne zavádzal sústavu protikladových párov v jestvovaní a fungovaní jazykových javov, jeho vedecké riešenia pozorného čitateľa upútavajú mysliteľskou hĺbkou a originálnym prístupom, ako aj presným a pritom sviežim jazykovým podaním. Do dejín slovenskej jazykovedy sa osobitne zapísal ako tvorca teórie intencie slovesného deja, ktorá sa stala špecifickou slovenskou teoretickou bázou na výklad sémantickej štruktúry slova a najmä sémantickej štruktúry vety, ako aj vzájomných vzťahov sémantiky slova, najmä slovesa, a sémantiky vety. Je autorom mnohozväzkového vedeckého diela, ktorým významne prispel k hlbšiemu vedeckému poznaniu celého slovenského jazyka. Ako mnoho desaťročný vysokoškolský pedagóg významne ovplyvnil viaceré generácie učiteľov, vedeckých pracovníkov, redaktorov, prekladateľov a ďalších kultúrnych pracovníkov. Uvedené okolnosti sú dostačujúce na to, aby sme

nemuseli pochybovať o tom, že Eugen Pauliny patrí medzi najcitovanejších slovenských jazykovedcov vôbec.

Citlivo vnímal nové teoretické a metodologické prúdenie vyvolané štrukturalistickou orientáciou jazykovedy v prvej polovici 20. storočia (pod priamym vplyvom učenia Švajčiara Ferdinanda de Saussura, 1857 – 1913) vo viacerých európskych centrách (Ženeva, Kodaň, Praha, Paríž a inde) a štrukturalistické postupy uplatňoval najmä vo svojich prácach o fonológii slovenčiny, ale aj pri výskume sémantiky slovesa a vety v monografii *Štruktúra slovenského slovesa* z roku 1943, pri výskume nárečí (na takomto základe bola osnovaná Paulinyho monografia *Nárečie zátopových osád na hornej Orave* z roku 1947) a v opise syntaxe na dôsledne syntagmatickom princípe, ako ho predstavil vo svojej *Slovenskej gramatike* s podnadpisom *Opis jazykového systému* z roku 1981. Paulinyho dôsledne binárny postup pri opise a výklade jazykových javov možno ukázať napríklad na jeho členení predikatívnych syntagiem. V spisovnej slovenčine vymedzuje „štyri základné typy predikatívnych syntagiem, a to podľa toho, či je subjekt vyjadrený alebo vyjadriteľný alebo nie a či je predikátom určitý tvar plnovýznamového slovesa alebo nie“ (Pauliny, 1981, s. 250). V ďalšom výklade typy s vyjadreným alebo vyjadriteľným subjektom označuje ako fakticky dvojčlenné vetné syntagmy, kým typy s nevyjadriteľným subjektom označuje ako formálne dvojčlenné vetné syntagmy. „V lingvistickej tradícii sa fakticky dvojčlenné vetné syntagmy nazývajú dvojčlennými vetami a formálne dvojčlenné syntagmy sa nazývajú jednočlennými vetami (presnejšie: jedným druhom jednočlenných viet)“ (Pauliny, tamže, s. 250 – 251). Ako vidno, autor tu najrozšírenejší syntaktický termín *veta* ani nepoužíva a nahrádza ho termínom *predikatívna syntagma*.

Akýmsi oneskoreným ohlasom na štrukturalistické hnutie v európskom vedeckom svete sa javí založenie *Bratislavského lingvistického krúžku* roku 1945, ktorého bol Eugen Pauliny predsedom, ako aj založenie časopisu *Slovo a tvar* ako jeho publikačného orgánu, ktorý pod Paulinyho vedením vychádzal v rokoch 1947 – 1950. Eugena Paulinyho možno označiť po Ľudovítovi Novákovi za najdôslednejšieho štrukturalisticky orientovaného slovenského jazykovedca.

V našej spomienkovej stati sa nemôžeme zaoberať komplexným rozborom Paulinyho vedeckého diela; sústredíme sa v nej na niektoré otázky slov-

nej zásoby, syntaxe a najmä spisovného jazyka a jazykovej kultúry, tak ako sa ukazujú po rokoch, ktoré preverovali a nepochybne aj preverili nosnosť Paulinyho myšlienok a postojov v týchto otázkach. V jeho názoroch na tieto oblasti môžeme vidieť vzácnu zásadovosť, vyrovnanosť a kontinuitu. Tieto atribúty v oblasti záujmu o spisovný jazyk a jazykovú kultúru potvrdzuje najmä vydanie jeho spisu *Norma spisovnej slovenčiny a zásady jej kodifikovania* roku 2000, pričom, pravdaže, treba brať do úvahy, že rukopis tejto štúdie vznikol síce dakedy na začiatku 50. rokov 20. storočia, no po záporných osobných aj pracovných skúsenostiach, keď autor bol nútený načas opustiť svoje univerzitné aj akademické pracovisko, neodvážil sa spis publikovať, lebo jeho niektoré vyjadrenia sa priamo kriticky týkali vtedajších vedúcich činiteľov v jazykovede, v ktorých moci bolo aj rozhodovanie o bytí alebo nebytí človeka na univerzitnom alebo na akademickom pracovisku. Tento spis svedčí o Paulinyho jasných, nekompromisných a nespochybniteľných postojoch v otázkach potreby kultivovať a kodifikovať spisovnú slovenčinu, starať sa o jej normu, o neprestajné formovanie a stabilizovanie tejto normy a o aktívnu a koncepčnú prácu jazykovedcov v tejto oblasti, ktorú nemožno nahrádzať hmlistými výrokmi a skrývať ju za nástojčivý boj proti purizmu. Na tieto vlastnosti tohto Paulinyho posthumne vydaného spisu sme poukázali vo viacerých našich štátiach, naostatok v monografii *Profily slovenských jazykovedcov 20. storočia* z roku 2011, v ktorej sme tejto tematike venovali osobitnú kapitolu s názvom *Prínos Eugena Paulinyho k rozvoju teórie spisovného jazyka a jazykovej kultúry* (c. d., s. 98 – 113).

Zreteľné potvrdenie uvedeného Paulinyho postoja k otázkam slovenčiny a osobitne spisovnej slovenčiny priniesli aj Paulinyho vystúpenia na vedeckých podujatiach v politicky slobodnejších 60. rokoch 20. storočia. Pripomenieme iba dve takéto vystúpenia, a to Paulinyho referát na konferencii o vývinových tendenciách dnešnej spisovnej slovenčiny a o problémoch jazykovej kultúry na Slovensku konanej od 2. do 4. apríla 1962 v Bratislave a jeho oponentskú správu o Slovníku slovenského jazyka prednesenú na konferencii o slovníku spisovnej slovenčiny konanej od 21. do 23. júna 1965 v Domove vedeckých pracovníkov SAV v Smoleniciach. V súvisi s uvedenou bratislavskou konferenciou sa žiada spomenúť, že bezprostredne ideovo a koncepčne nadväzovala na konferenciu o marxistickej jazykovede, ktorá sa konala na konci roka 1960 v Libliciach pri Prahe a na ktorej sa dosť ostro

kritizovali postupy niektorých slovenských jazykovedcov najmä v oblasti starostlivosti o slovenskú odbornú terminológiu a posudzovania vzťahu spisovnej slovenčiny a slovenských nárečí. Kritické ostrohy si v tomto ohľade vyslúžil najmä jeden z vtedy vedúcich českých jazykovedcov Jaromír Bělič (1914 – 1977).

Eugen Pauliny spolu s Jozefom Ružičkom boli na bratislavskej konferencii autormi referátov v bloku nazvanom *Vývinové tendencie v stavbe spisovnej slovenčiny*. Obidva referáty síce splatili povinnú daň prevládajúcej atmosfére prejavujúcej sa najmä v neprestajnom zdôrazňovaní zblížovacích tendencií vo vývine spisovnej slovenčiny a češtiny, no zároveň svojou vedeckou vecnosťou značili isté vybočenie z ideového rámca celej konferencie. Spomínam si, že takto veci hodnotil v 60. rokoch v neoficiálnych rozhovoroch jeden z aktérov uvedeného bloku a zároveň vedecký redaktor zborníka – Jozef Ružička.

Eugen Pauliny vo svojom referáte o vývine a dnešnom stave slovnej zásoby spisovnej slovenčiny (pozri Jazykovedné štúdie VII, 1963, s. 94 – 100) predovšetkým opätovne zvýraznil jednu z elementárnych myšlienok svojho vedeckého diela, že totiž „spisovný jazyk sa pri svojom rozvíjaní a obohacovaní – ide najmä o obohacovanie slovnej zásoby – nemá odďaľovať od svojho celonárodného základu“ (1963, s. 94 – 95), a takmer jedným dychom varoval pred „precenením dorozumievacej funkcie spisovného jazyka“ (tamže, s. 95). Z histórie pripomenul, že „Bernolák prvý postavil tézu oprieť sa o domáci slovný základ a vylúčiť zo slovenčiny bohemizmy“ (tamže, s. 98). A napokon v samom závere referátu v atmosfére všestranného pokorného vedeckého odôvodňovania a podporovania tézy o zblížovaní slovenčiny a češtiny na ten čas odvážne povedal: „Avšak vedomie odlišnosti češtiny od slovenčiny bude aj v slovnej zásobe udržiavať istú medzeru medzi oboma jazykmi. Pokiaľ slovenčina bude samostatným jazykom, treba rátať s tým, že istá časť slovenskej slovnej zásoby sa bude odlišovať od češtiny. Zdá sa mi, akoby sa niekedy ten fakt, že sa nejaký slovenský termín líši od českého, posudzoval ako veľmi vážna chyba. Domnievam sa, že stabilita Československej socialistickej republiky a dobré súžitie Čechov a Slovákov nezávisí od toho, že sa v nejakom odbore nejaký počet odborných termínov odlišuje v slovenčine od češtiny“ (tamže, s. 100).

Uvedená vedúca myšlienka potreby neprestajného zblížovania spisovnej slovenčiny s češtinou, o ktorej sme nedávno podrobnejšie písali v Kultúre slova v spomienkovom príspevku o Štefanovi Peciarovi (pozri bližšie Kačala, 2012), mala bezprostredné praktické uplatnenie najmä pri lexikografickom spracúvaní slovnej zásoby v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV v prvom kompletnom výkladovom slovníku spisovnej slovenčiny – v šesťzväzkovom *Slovníku slovenského jazyka*, ktorý vznikol pod vedením Štefana P e c i a r a a vychádzal v rokoch 1959 – 1968. V prvej polovici 60. rokov 20. storočia sa táto línia vo vedeckom spracúvaní a hodnotení slovnej zásoby spisovnej slovenčiny stala terčom tvrdej kritiky zo strany slovenskej kultúrnej verejnosti. Úvodom do diskusie sa stal príspevok prekladateľa, publicistu, redaktora a organizátora literárneho života Jána F e r e n č í k a (1923 – 1989) s charakteristickým názvom *Na obranu starých materií*, uverejnený v literárnom časopise *Kultúrny život* roku 1964. Kritika v istej vopred pripravovanej podobe vyvrcholila na spomínanej vedeckej konferencii o slovníku spisovnej slovenčiny v júni 1965. Istotne nemožno hodnotiť ako náhodu to, že azda najdôslednejší kritický hlas zaznel práve z úst Eugena Paulinyho. Vyšiel zo všeobecného konštatovania, že „Slovník slovenského jazyka je vecou celonárodnou, a to v tej istej miere, ako je spisovný jazyk celonárodnou vecou“ (Pauliny, 1966, s. 7). Na ďalšej strane svojho príspevku pripomína, že „ide o spisovnú slovenčinu, a tu si musí každý povedať otvorene svoj názor, lebo spisovná slovenčina je pre nás všetkých veľmi vzácna“.

Za hlavnú úlohu v oponentskej správe si kladie zistiť, „nakolko sa v SSJ postupovalo správne pri zisťovaní normy spisovného jazyka a nakolko správne sa zachycovala kodifikácia“ (tamže, s. 8). Upozorňuje, že „s tým faktom, že sa spisovný jazyk kultivoval v druhej polovici 19. stor. a až do r. 1918 a dlhšie kultivoval istým spôsobom v martinskom centre, treba rátať ako s objektívne jestvujúcim faktom. Druhá fáza, ktorá bola tiež veľmi dôležitá pre istú časť slovnej zásoby, sú tridsiate roky a vplyv puristov“ (tamže, s. 8). To spôsobilo, že isté v minulosti používané výrazy zo slovnej zásoby spisovnej slovenčiny vypadli: „Tieto výrazy nevypadli zo spisovného hodnotenia preto, lebo zastarali, ony vypadli preto, lebo sa začali pociťovať ako chybné“ (tamže, s. 9). V Slovníku slovenského jazyka sa však ich chybné upotrebenie prikrýva rozmanitými kryciami lexikografickými hodnotenia-

mi, ako je *zastaraný*, *knižný*, *knižný zastaraný*, *zriedkavý výraz* a podobne, a tým sa obraz slovnnej zásoby spisovnej slovenčiny v slovníku skresľuje. E. Pauliny vyčíta slovníku „neujasnenosť teoretických východísk“ (tamže, s. 10) a tá sa na druhej strane prejavuje aj v hodnotení istých slov ako *nárečových*, *krajových*, *ľudových* alebo *hovorových*. Z Paulinyho kritickej analýzy slovníka vychodí, že mnohé nesprávne slová sa hodnotia ako spisovné, kým, naopak, mnohé slovenské slová sú v slovníku označené ako nárečové, krajo-
vé a ľudové, t. j. v duchu teórie a praxe slovníka zasa ako nespisovné. Túto časť oponentskej správy Eugen Pauliny uzatvára varovne: takáto prax podľa neho „upomína na jednu veľmi zdiskreditovanú ideológiu, ktorá hovorila o slovenčine ako o nárečí“ (tamže, s. 11 – 12).

Z uvedených postojov Eugena Paulinyho jednoznačne vychodí, že v otázkach spisovnej slovenčiny, jej zástoja v národnej kultúre a v slovenskom národe vo všeobecnosti, v poznaní jej dejín, v otázkach formovania spisovnej normy a jej kodifikácie, ako aj v problematike teórie a praxe jazykovej kultúry mal Eugen Pauliny premyslené a kontinuálne stanovisko, ktoré verejne predstavil všade tam, kde to pokladal za dôležité a potrebné.

Eugen Pauliny ako jeden z mála slovenských jazykovedcov pôsobiacich v 20. storočí sám autorsky skoncipoval komplexné diela o slovenčine, ktoré vydal pod názvom *Slovenská gramatika*, prípadne *Krátka gramatika slovenská*. Umožňoval mu to jeho spomenutý široký obzor v otázkach slovenského jazyka, dôverné poznanie jeho súčasného stavu a jeho dejín a osobitne poznanie problematiky spisovného jazyka a jazykovej kultúry, ale aj rozhlád v teoretických otázkach jazyka a jazykovedy. Dôležitým motivačným činiteľom pri koncipovaní týchto diel bola aj jeho pedagogická činnosť na univerzite. Už v prvých rokoch po druhej svetovej vojne sa „rozmnožené ako rukopis pre poslucháčov Filozofickej a Pedagogickej fakulty Slovenskej univerzity“ rozširujú jeho prednášky s názvom *Systém slovenského spisovného jazyka* I. a II. časť a v takejto podobe sa dokonca citovali vo vedeckej a odbornej literatúre. Práve ony boli východiskom aj pri neskoršom koncipovaní Paulinyho citovanej Slovenskej gramatiky.

Z hľadiska môjho osobného odborného vývinu v tejto súvislosti spomeniem to, že aj sám som sa o Paulinyho rukopisne rozmnožené prednášky opieral vo svojej monografii o doplnku z roku 1971, a to v súvisi s vymedzením základných syntaktických vzťahov tohto špecifického vetného člena

v relácii k vetným členom, na ktoré sa doplnok viaže – t. j. k podmetu alebo k predmetu a k prísudku, prípadne k vetnému základu. Paulinyho koncepcia doplnku, tak ako ju bol predstavil v citovanom učebnom texte, je odlišná od českej, ktorá od čias Hattalovho žiaka Jana Gebaera (1838 – 1907) v doplnku videla skôr akýsi druh prívlastku, presnejšie verbálneho prívlastku; Eugen Pauliny prelomil neistotu a váhavosť vo vymedzovaní doplnku vo vtedajšej slovenskej jazykovede a, naopak, pokladá doplnok za prísudok, prípadne predikát a tým otvára vlastnú slovenskú tradíciu vo výklade tohto vetného člena. Kvalifikácia doplnku ako prísudku si totiž vyžiadala prehodnotenie vzťahu výrazu s doplnkovou platnosťou k prísudku, prípadne aj k vetnému základu na vzťah nepravej koordinácie. Táto koncepcia doplnku bola blízka skôr časti ruskej syntaktickej školy, konkrétne Alexejovi Alexandrovičovi Šachmatovi (1864 – 1920), ktorý vo svojej dvojdielnej *Syntaxi ruského jazyka* z rokov 1925 – 1927 javy označované v našej tradícii ako doplnok pokladá za druhý prísudok. Takýto koncept doplnku sa v slovenskej gramatickej tradícii neskôr systematicky rozpracoval najmä v prácach Jozefa Ružičku, Jána Oravca a Jána Kačalu, sčasti aj Jána Svetlíka a definitívne sa prijal. A vo svojej *Slovenskej gramatike* z roku 1981 ho s využitím novších poznatkov potvrdil aj Eugen Pauliny (porovnaj jeho výklad doplnku na s. 270 – 272 c. d.).

Na Paulinyho dielo som nadväzoval predovšetkým pri rozvíjaní teórie intencie slovesného deja, tak ako ju rozvinul v práci *Štruktúra slovenského slovesa* z roku 1943. Ako priamo zainteresovaný odborník bol účastný aj na obhajobe mojej doktorskej dizertačnej práce na tému *Sloveso a sémantická štruktúra vety*. Spolu s Františkom Danešom, Jozefom Mistríkom a Viktorom Krupom bol oponentom mojej práce a vypracoval o nej uznanlivý posudok.

Napokon sa v našej stati pristavíme pri tom, že sa v súčasnej slovenskej jazykovede zvädza o dielo Eugena Paulinyho akýsi ideologický (nie odborný) boj. V dnešných, možno až priveľmi demokratických pomeroch je totiž v intelektuálnych kruhoch – najmä tých bez vlastných intelektuálnych konceptov – módné nielen odvolávať sa na uznávané authority, ale aj „prisvojovať“ si ich duchovné dielo, pravdaže, účelovo prispôsobené a zdeformované, ochudobnené a zbavené širokého teoretického, metodologického aj materiálového inšpiratívneho záberu a rýdzej hĺbky vedeckého poznania. Je to

aj prípad Eugena Paulinyho, ktorý v čase, keď ako predstaviteľ univerzitnej jazykovedy zle znášal odborné a osobné nezhody s vedúcim predstaviteľom akademickej jazykovedy Jozefom Ružičkom, predniesol a uverejnil kritický príspevok o niektorých najmä praktických jazykovokultúrnych otázkach; príspevok nesie názov *Niekoľko poznámok o spisovnom jazyku v súčasnosti* a vyšiel v zborníku príspevkov z konferencie s názvom *Z teórie spisovného jazyka* z roku 1979, pričom konferencia sama sa konala ešte v januári 1976.

Tento príspevok hodnotíme ako normálny diskusný a kritický hlas, autor v ňom vysvetľuje svoje iné stanovisko k jazykovej situácii a k počínaniu jazykovedcov, ako bolo vtedy prevládajúce stanovisko niektorých vedúcich činiteľov akademického ústavu. Eugen Pauliny v tomto texte nič mimoriadne nepovedal a zopakoval svoje známe postoje, v otázke vzťahu slovenčiny a češtiny dokonca citoval svoj výrok z roku 1962, ktorý sme uviedli aj v našej stati. Otvorene kriticky sa vyslovil proti niektorým stanoviskám Jozefa Ružičku a kritizoval aj takú prax jazykovedcov, ktorá „bez akejkoľvek invencie kopíruje postup, ktorý mal úspech v tridsiatych rokoch“ (Pauliny, 1979, s. 46). Celkove však Paulinyho text nie je v nezhode s jeho spomínanou celožitnou koncepciou teórie a praxe v otázkach spisovného jazyka a jazykovej kultúry, ale – čuduj sa svete – práve tento text sa pre časť jazykovednej obce stáva takmer jediným prameňom poznania Paulinyho názorov na spisovnú slovenčinu a jazykovú kultúru a dokladom Paulinyho jazykového liberalizmu a kritiky jazykového purizmu zosobneného Jozefom Ružičkom. Interpreti stavajú veci tak, akoby Eugen Pauliny o téme spisovného jazyka a jazykovej kultúry, ktorá je bezpochyby jeho celožitnou témou, nič iné nebol napísal, akoby sa takmer jediný zo slovenských jazykovedcov bol kriticky vyslovil na adresu purizmu a akoby slabiny purizmu spomedzi Paulinyho rovesníkov či blízkych spolupracovníkov nebol náležite posúdil povedzme aj sám Jozef Ružička alebo Jozef Štolc.

Pravdaže, treba poznať aj spoločenský a politický kontext konferencie z roku 1976. Konferencia o teórii spisovného jazyka sa uskutočnila v čase politickej normalizácie pomerov v Česko-Slovensku po násilnom prerušení demokratizačných tendencií zo 60. rokov a pod tlakom politických a vedúcich akademických orgánov s cieľom dosiahnuť citeľný obrat v dovtedajšom priveľmi národne orientovanom smerovaní jazykovokultúrnej práce

slovenských jazykovedcov. V koncepcii konferencie si treba všimnúť, že tento obrat mal priniesť už hlavný referát a ten už nepredniesol riaditeľ Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV Jozef Ružička, lež Ján Horecký. Konferencia sa zorganizovala aj uskutočnila v čase vrcholiacich normalizačných tlakov vedúcich politických orgánov na základné jazykovedné pracovisko na Slovensku.

Charakteristickou črtou spomínaného výberového prístupu k osobnostiam slovenskej jazykovedy je nielen duchovné prisvojovanie si jedného vybratého predstaviteľa, ale aj vyberanie jeho náprotivku – akejsi obety, ktorá sa stáva predmetom obviňovania a priam násilného hľadania chýb a nedostatkov. Takto proti vraj jazykovému liberálovi Eugenovi Paulinymu (ktorým však v skutočnosti nikdy nebol) jeho „prisvojovateľa“ stavajú Jozefa Ružičku pre jeho purizmus. Je symptomatické, že toto obviňovanie sa nedokladá konkrétnymi argumentmi, iba hmlistými všeobecnými, ale jednoznačne odsudzujúcimi formuláciami. O tejto téme som už povedal svoje stanovisko v citovanej monografii *Profily slovenských jazykovedcov 20. storočia* a nemienim sa k veci zoširoka vracat'. Tu len pridávam, že jazykovedné dielo Jozefa Ružičku poznám a poznal som aj zmýšľanie Jozefa Ružičku, s ktorým sa nechodí na verejnosť, ale zodpovedne potvrdzujem, že to nebolo puristické zmýšľanie. Ako vyznávač modernej funkčnej teórie spisovného jazyka a jazykovej kultúry mal kritický postoj k teórii a praxi uplatňovanej u nás v 30. rokoch 20. storočia. V práci o spisovnej slovenčine v Česko-Slovensku z roku 1970 na s. 90 o tom napísal: „Za vážnu teoretickú chybu matičného úzu (resp. teórie Slovenskej reči z tridsiatych rokov) pokladáme preceňovanie stavu v nárečiach – teda to, že sa stav v celej spisovnej reči hodnotil a usmerňoval iba podľa stavu v ľudovej reči a že sa potom do spisovnej reči pretláčali nárečové slová a zvraty. S tým súvisí aj priamočiary purizmus.“ Na s. 95 v súvisi s prenášaním folklórneho štýlu do odbornej literatúry a do novín i úradných prejavov vraví o pochybenej folklorizácii.

Jazykovedné zmýšľanie Jozefa Ružičku treba chápať ako zmýšľanie systémového vedca a zároveň aktívneho slovenského vlastenca, ktorý svoje čínorodé vlastenectvo ukazoval práve a predovšetkým na vzťahu k takej vzácnej národnej hodnote, ako je národný jazyk a najmä jeho reprezentatívna podoba – spisovný jazyk. Myslím, že táto Ružičkova ideová orientácia nebola márna, lebo aj dnes, v čase jestvovania samostatnej Slovenskej re-

publiky, ktorej sa Jozef Ružička nedožil, sa potvrdzuje, že národný a spisovný slovenský jazyk je oporný stĺp slovenskej štátnosti.

Ukazuje sa, že v prázdnom puncovaní Jozefa Ružičku za puristu nikomu z aktérov nejde o pravdu; ide o schému, podľa ktorej sa v istej spoločnosti musí niekto nájsť ako modla a proti nemu „prirodzene“ niekto musí stáť ako predstaviteľ opačného pólu. Verejne tvrdím, že Jozef Ružička nemal dôvod byť puristom, nemal na to už ani spoločensko-politické podmienky, ani vedecké presvedčenie a napokon ani osobné predpoklady; základná príčina je v tom, že jazyková situácia na Slovensku aj v Česko-Slovensku v celom období, ktoré pokladáme za súčasné obdobie vo vývine spisovnej slovenčiny, bola podstatne iná ako v 30. rokoch 20. storočia. Jozefa Ružičku hodnotím ako dôsledného predstaviteľa systémovej jazykovedy, ktorý sa po celý vedecký život zaoberal teoretickými otázkami jazykovedy, osobitne gramatiky a fonológie a špeciálne slovenskej gramatiky a fonológie. Je zakladateľom modernej slovenskej syntaktickej školy. Až v ostatnom období svojho aktívneho vedeckého pôsobenia sa bádateľsky venoval aj otázkam spisovného jazyka, jeho dejín a jazykovej kultúry – najmä preto, že to priamo vyplývalo z jeho postavenia ako riaditeľa vedúceho akademického jazykovedného pracoviska v Slovenskej republike. A tak ako sa so zápalom venoval ostatným jazykovedným otázkam, robil tak aj pri téme slovenského spisovného jazyka a jeho kultúry – najmä keď sa pri nej čoraz väčšia vynárala potreba aktívneho vlasteneckého citu a jeho verejných prejavov.

Keď som svoju úvahu o osobnosti Eugena Paulinyho zakončil časťou o Jozefovi Ružičkovi, nebolo to iba preto, že by to bolo vplynulo z terajšieho hľadania „protikladov“. Eugen Pauliny a Jozef Ružička patrili a patria k sebe nielen ako mnohodesaťroční spolupracovníci, ale aj ako svojrázne jazykovedné a ľudské osobnosti, ktorým ležal na srdci osud slovenčiny, jej kultúry a jej hlbokého vedeckého poznania.

LITERATÚRA

KAČALA, Ján: Profily slovenských jazykovedcov 20. storočia. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda 2011. 202 s.

KAČALA, Ján: Spomienka (nielen) na Štefana Peciara. Kultúra slova, 2012, roč. 46, č. 5, s. 257 – 266.

PAULINY, Eugen: Systém slovenského spisovného jazyka. II. časť. Bratislava: letný semester 1946/47, s. 94 – 149 /rozmnožené ako rukopis/.

PAULINY, Eugen: Oponentská správa o Slovníku slovenského jazyka. Slovenská reč, 1966, roč. 31, č. 1, s. 7 – 13.

PAULINY, Eugen: Vývin a dnešný stav slovnej zásoby spisovnej slovenčiny. In: Jazykovedné štúdie. VII. Spisovný jazyk. Red. J. Ružička. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1963, s. 94 – 100.

PAULINY, Eugen: Niekoľko poznámok o spisovnom jazyku v súčasnosti. In: Z teórie spisovného jazyka. Red. J. Ružička. Bratislava: Veda, 1979, s. 43 – 51.

PAULINY, Eugen: Slovenská gramatika. (Opis jazykového systému.) Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1981. 323 s.

PAULINY, Eugen: Norma spisovnej slovenčiny a zásady jej kodifikovania. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV a Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 2000. 37 s. + 3 prílohy.

RUŽIČKA, Jozef: Slovenčina. Spisovná slovenčina v Československu. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1970. 256 s.

Súpis termínov z astronómie (pokračovanie)

Posledný súpis termínov z astronómie bol publikovaný v Kultúre slova, 2008, roč. 42, č. 5, s. 267 – 287 od autorov Š. Gajdoša, J. Kozu a E. Pitticha. Súpisy sú výsledkom práce Terminologickej komisie Slovenskej astronomickej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied v zložení RNDr. Eduard Pittich, DrSc. (predseda), RNDr. Štefan Gajdoš, PhD., doc. RNDr. Mária Hajduková, CSc., RNDr. Drahomír Chochol, DrSc., Mgr. Július Koza, PhD., PaedDr. Matej Považaj, CSc., Mgr. Martin Vaňko, PhD. Tento súpis termínov autorsky pripravili J. Koza a E. Pittich.

apoafrodium

bod na dráhe telesa najvzdialenejší od Venuše, na ktorú sa pohyb vzťahuje

apoareum

bod na dráhe telesa najvzdialenejší od planéty Mars, na ktorý sa pohyb vzťahuje

apokronum

bod na dráhe telesa najvzdialenejší od planéty Saturn, na ktorý sa pohyb vzťahuje

apogalaktikum

bod na dráhe telesa najvzdialenejší od stredu galaxie, na ktorú sa pohyb vzťahuje

apojovium

bod na dráhe telesa najvzdialenejší od planéty Jupiter, na ktorý sa pohyb vzťahuje

apouranum

bod na dráhe telesa najvzdialenejší od planéty Urán, na ktorý sa pohyb vzťahuje

areocentrická vzdialenosť

vzdialenosť telesa od stredu planéty Mars

areografická dĺžka

uhol medzi základným poludníkom planéty Mars a poludníkom prechádzajúcim daným miestom povrchu planéty Mars

areografická šírka

uhol medzi ťažnicou v danom mieste povrchu planéty Mars a rovinou rovníka planéty Mars

areografické súradnice

sférické súradnice areografická šírka a areografická dĺžka udávajúce polohu objektu na povrchu planéty Mars

argument evokcie

uhol medzi dvojnásobkom strednej elongácie Mesiaca od Slnka a strednou anomáliou Mesiaca

Carringtonov poludník

základný poludník heliografických súradníc

Comptonov rozptyl

neelastický rozptyl elektromagnetického žiarenia voľnou nabitou časticou, pri ktorom energia častice narastie na úkor energie rozptýleného fotónu

CP hviezda pozri **chemicky pekuliárna hviezda**

cubevano pozri **klasický Kuiperov objekt**

Červená škvrna

škvrna (vír) v atmosfére Jupitera eliptického tvaru

dutina protuberancie pozri **kavita protuberancie**

Edgeworthov-Kuiperov pás pozri **Kuiperov pás**

elastický rozptyl

rozptyl, pri ktorom sa energia interagujúcich častíc a fotónov nemení

Ellermanova bomba

maloškálové zjasnenie vo vonkajších krídlach spektrálnych čiar v aktívnych oblastiach Slnka

evekcia

najväčšia periodická porucha v dĺžke dráhy Mesiaca spôsobená poruchami od Slnka

evektívna rezonancia

rezonancia v ohraničenom probléme troch telies, pri ktorej sa rýchlo zvyšuje excentricita dráhy malého telesa

eviktívna rezonancia

rezonancia medzi argumentom evekcie a pohybom uzla dráhy malého telesa

exoplanéta pozri **extrasolárna planéta**

extrasolárna kométa

kométa v extrasolárnej sústave

extrasolárna planéta = exoplanéta

planéta obiehajúca okolo inej hviezdy ako Slnko

extrasolárna sústava

centrálna hviezda, hviezdy, extrasolárne planéty a všetky ostatné telesá obiehajúce okolo centrálnej hviezdy a prostredie, v ktorom sa tento pohyb uskutočňuje

extrasolárny meteoroid

meteoroid v extrasolárnej sústave

fligрана (nevhod.) pozri **magnetický element**

filtrogram

kvázimonochromatická snímka získaná pomocou úzkopásmového filtra

galileovská transformácia

transformácia súradníc medzi dvomi inerciálnymi sústavami

geocentrická vzdialenosť

vzdialenosť telesa od stredu planéty Zem

geocentrický

vzťahujúci sa na stred Zeme

greenwichský poludník

základný poludník geografických súradníc

heliocentrická vzdialenosť

vzdialenosť telesa od stredu Slnka

heliocentrický

vzťahujúci sa na stred Slnka

chemicky pekuliárna hviezda = CP hviezda

hviezda, v ktorej spektre sa vyskytujú spektrálne čiary s intenzitou nezodpovedajúcou jej spektrálnemu typu

chromosférická sieť

veľkoškálová sieťová štruktúra magnetického poľa viditeľná v niektorých chromosférických spektrálnych čiarami a kontinuách

interstelárny meteoroid pozri **medzihviezdny meteoroid****inverzný Comptonov rozptyl**

Comptonov rozptyl, pri ktorom energia fotónu narastie na úkor energie častice

jovicentrická vzdialenosť

vzdialenosť telesa od stredu planéty Jupiter

jovicentrický

vzťahujúci sa na stred planéty Jupiter

kavita protuberancie = dutina protuberancie

korónálna dutina obsahujúca protuberanciu

KBO

skratka pre objekt Kuiperovho pásu (z angl. *Kuiper belt object*)

Kelvinov-Helmholtzov čas

čas gravitačnej kontrakcie plynovo-prachovej hmloviny alebo protohviezdy potrebný na dosiahnutie aktuálneho polomeru

Kelvinova-Helmholtzova nestabilita

vírová štruktúra na rozhraní dvoch tekutín s rôznou rýchlosťou

kentaur

teleso patriace medzi kentaury

kentaury

sústava telies rozptýleného Kuiperovho pásu s dráhami zasahujúcimi dovnútra dráhy planéty Neptún

klasický Kuiperov objekt = cubevano

objekt klasického Kuiperovho pásu; pomenovanie cubevano vzniklo z označenia asteroidu 1992 QB₁

klasický Kuiperov pás

oblasť Kuiperovho pásu s telesami rozmerov od 100 km do 1000 km, s takmer kruhovou dráhou a relatívne nízkym sklonom dráhy

Kuiperov pás = Edgeworthov-Kuiperov pás

sústava telies slnečnej sústavy obiehajúcich okolo Slnka za dráhou planéty Neptún až do heliocentrickej vzdialenosti okolo 50 AU

konvektívna bunka

základný štruktúrny prvok konvektívnej zóny

koronálna dutina

tmavá oblasť v K koróne

kozmickej priestor

priestor obsiahnutý vesmírom

Lorentzova transformácia

transformácia medzi dvomi sústavami súradníc zachovávajúca konštantnosť rýchlosti svetla a symetriu fyzikálnych zákonov

magnetar

typ neutrónovej hviezdy s extrémne silným magnetickým poľom prejavujúci sa opakovanými zábleskami röntgenového žiarenia a gama žiarenia

makrospikula

jasný lúčovitý útvar na okraji disku Slnka s podstatne väčším rozmerom a väčšou životnosťou ako spikula

malé teleso slnečnej sústavy

nebeské teleso obiehajúce okolo Slnka okrem planét, trpasličích planét a mesiacov

medzihviezdny priestor

priestor medzi hviezdami

Mieho rozptyl

elastický rozptyl elektromagnetického žiarenia sférickými časticami prachu alebo hmly

Mieho teória

teória opisujúca interakciu medzi homogénnou časticou sférického tvaru a rovinnou elektromagnetickou vlnou

Milankovičova teória

teória opisujúca kolektívne pôsobenie Milankovičových cyklov na klímu Zeme

Milankovičove cykly

cyklus precesie, zmien sklonu rotačnej osi Zeme a excentricity dráhy Zeme, ktoré predpokladá Milankovičova teória

Moretonova vlna

veľkoškálová nárazová vlna vyvolaná mohutnou slnečnou erupciou, rádialne sa šíriaca od epicentra erupcie chromosférou

multikanálový spektropolarimeter

spektropolarimeter merajúci v širokom rozsahu vlnových dĺžok

Müllerova matica

matica 4×4 charakterizujúca lineárne zmeny polarizácie žiarenia vyvolané optickým prvkom alebo ich sústavou

nanoerupcia

malá erupcia spôsobená rekonexiou maloškálového magnetického poľa

Navierova-Stokesova rovnica

nelineárna diferenciálna vektorová rovnica opisujúca pohyb viskózne tekutiny

nárazová vlna

nespojitosť v rozložení fyzikálnych veličín šíriaca sa rýchlosťou väčšou ako lokálna rýchlosť zvuku

nebeské teleso

1. prirodzené kozmické teleso
2. priemet prirodzeného kozmického telesa v kozmickom priestore na nebeskú sféru

neelastický rozptyl

rozptyl, pri ktorom sa energia interagujúcich častíc a fotónov mení

nultý poludník pozri základný poludník

periafrodium

bod na dráhe telesa najbližší k Venuši, na ktorú sa pohyb vzťahuje

periareum

bod na dráhe telesa najbližší k Marsu, na ktorý sa pohyb vzťahuje

perikronum

bod na dráhe telesa najbližší k Saturnu, na ktorý sa pohyb vzťahuje

perigalaktikum

bod na dráhe telesa najbližší k stredu galaxie, na ktorú sa pohyb vzťahuje

perijovium

bod na dráhe telesa najbližší k Jupiteru, na ktorý sa pohyb vzťahuje

periuranum

bod na dráhe telesa najbližší k Uránu, na ktorý sa pohyb vzťahuje

planéta

nebeské teleso s dostatočnou hmotnosťou obiehajúce okolo Slnka, ktoré vlastnou gravitáciou vyčistilo okolie svojej dráhy

planetárna sústava

sústava planét alebo extrasolárnych planét obiehajúcich okolo hviezdy

planetocentrický

vzťahujúci sa na stred planéty alebo iného telesa planetárnej sústavy

planetografická dĺžka

uhol medzi základným poludníkom a poludníkom prechádzajúcim daným miestom povrchu planéty alebo iného telesa planetárnej sústavy

planetografická šírka

uhol medzi ťažnicou v danom mieste povrchu planéty alebo iného telesa planetárnej sústavy a rovinou rovníka planéty alebo iného telesa planetárnej sústavy

planetografické súradnice

sférické súradnice planetografická šírka a planetografická dĺžka udávajúce polohu objektu na povrchu planéty alebo iného telesa planetárnej sústavy

planetografický

vzťahujúci sa na miesto pozorovateľa na povrchu planéty alebo iného telesa planetárnej sústavy

Plateauova-Rayleighova nestabilita = Rayleighova nestabilita

rozpad prúdu tekutiny na diskkrétne elementy

poludník krátera Airy

základný poludník areografických súradníc prechádzajúci priehlbínou Airy-0 v kráteri Airy na povrchu planéty Mars

poludník krátera Mösting

základný poludník selenografických súradníc prechádzajúci kráterom Mösting na povrchu Mesiaca

prechodová vrstva

extrémne nehomogénna vrstva medzi chromosférou a korónou, v ktorej teplota prudko rastie od chromosférických hodnôt do koronálnych hodnôt

Ramanov rozptyl

neelastický rozptyl elektromagnetického žiarenia na neutrálnych časticiach

Rayleighov rozptyl

elastický rozptyl elektromagnetického žiarenia na neutrálnych časticiach s rozmerom podstatne menším, ako je vlnová dĺžka žiarenia

Rayleighova nestabilita pozri Plateauova-Rayleighova nestabilita

Rayleighova-Taylorova nestabilita

štruktúra na rozhraní dvoch tekutín s rôznou hustotou

rekonexia

náhla štruktúrálna prestavba magnetického poľa, pri ktorej nastáva ex-plozívna premena energie magnetického poľa na iné formy

rozptýlený Kuiperov pás

oblasť s telesami slnečnej sústavy obiehajúcimi okolo Slnka za dráhou Neptúna až do heliocentrickej vzdialenosti 100 AU a ďalej s dráhami s vysokou excentricitou a sklonom

SDO

1. skratka pre objekt rozptýleného Kuiperovho pásu (z angl. *scattered disk object*)

2. skratka pre kozmické slnečné observatórium (z angl. *Solar Dynamics Observatory*)

selenocentrická vzdialenosť

vzdialenosť telesa od stredu Mesiaca

selenografická dĺžka

uhol medzi základným poludníkom Mesiaca a poludníkom prechádzajúcim daným miestom na povrchu Mesiaca

selenografická šírka

uhol medzi ťažnicou v danom mieste povrchu Mesiaca a rovinou rovníka Mesiaca

selenografické súradnice

sférické súradnice selenografická šírka a selenografická dĺžka udávajúce polohu objektu na povrchu Mesiaca

selenografický

vzťahujúci sa na miesto pozorovateľa na povrchu Mesiaca

spektropolarimeter

prístroj merajúci Stokesove profily

Stokesove parametre

štyri energetické parametre ekvivalentné amplitúde a fáze elektrického vektora elektromagnetickej vlny označené I, Q, U a V a merateľné polarimetricky

Stokesov vektor

jednotlpcová matica Stokesových parametrov I, Q, U a V alebo Stokesových profilov

Stokesove profily

závislosť Stokesových parametrov od vlnovej dĺžky

Sunajevov-Zel'dovičov jav

nárast energie fotónov reliktového žiarenia pri zrážkach s vysokoenergetickými elektrónmi cestou inverzného Comptonovho rozptylu

Taylorov stĺpec

turbulentný stĺpec vzniknutý v prúde nad nehybnou prekážkou

Thompsonov rozptyl

elastický rozptyl elektromagnetického žiarenia voľnou nabitou časticou, pri ktorom intenzita rozptýleného žiarenia nezávisí od vlnovej dĺžky dopadajúceho žiarenia

topocentrická vzdialenosť

vzdialenosť telesa od miesta pozorovateľa na povrchu Zeme

trpasličia planéta

nebeské teleso s dostatočnou hmotnosťou obiehajúce okolo Slnka, ktoré vlastnou gravitáciou nevyčistilo okolie svojej dráhy a nie je mesiacom

základný poludník = nultý poludník

poludník, od ktorého sa meria dĺžka vo sférických súradniciach na povrchu nebeských telies

DISKUSIE

O názvoch Transylvánia, Transylvánska kotlina, resp. Transilvánia, Transilvánska kotlina

MATEJ POVAŽAJ

V treťom vydaní súčasných Pravidiel slovenského pravopisu (2000; ďalej PSP) v časti Pravopisný a gramatický slovník (s. 442) sa uvádza geografický názov *Transylvánia* a od neho odvodené obyvateľské mená *Transylvánčan*, *Transylvánčanka* a prídavné meno *transylvánsky* s tvrdým *y*. V prvom vydaní súčasných PSP (1991) sa popri obyvateľských menách *Transylvánčan*, *Transylvánčanka* uvádzajú aj podoby *Transylvánec*, *Transylvánka*. V starších Pravidlách slovenského pravopisu z roku 1953, rovnako ani v jedenástom vydaní z roku 1971 sa názov *Transylvánia* ani príslušné obyvateľské mená a prídavné meno *transylvánsky* neuvádzajú. Do PSP z roku 1991 sa názov *Transylvánia*, príslušné obyvateľské mená a prídavné meno *transylvánsky* prevzali v uvedených podobách zo šiesteho zväzku Slovníka slovenského jazyka (ďalej SSJ) z roku 1968 z časti Zemepisné názvy, kde sa za názvom *Transylvánia*, za výslovnosťou názvu zaznačenou v podobe [-nya] a gramatickými informáciami, že ide o podstatné meno ženského rodu, ktoré má v genitíve príponu *-ie*, po bodkočiarku uvádza doplňujúca informácia *star. i Sedmohradsko* a vysvetlenie, že ide o územie. Vo štvrtom zväzku SSJ (s. 559) je takisto heslo *Transylvánia* s rovnakou gramatickou informáciou, ako je pri tomto hesle v šiestom zväzku SSJ, ale s kvalifikátorom *hist.*, čo podľa vysvetlenia skratiek uvedeného v zozname skratiek v prvom zväzku slovníka značí, že ide o „historický, dejepisný termín“. Ďalej je výklad významu hesslového slova „kraj v Rumunsku, Sedmohradsko“ a prihniezdované prídavné meno *transylvánsky* spolu s geografickým názvom *Transylvánske Alpy* (v slovníku uvedeným v podobe *T-e Alpy*). Zaujímavé je spracovanie hesla *Sedmohradsko* v tom istom zväzku SSJ (s. 49). Výklad významu je tu takýto: „krajina v bývalom Uhorsku, dnes patriaca Rumunsku, Transilvánia“. Tu

sa teda názov *Transilvânia* na rozdiel od heslového slova *Transylvánia* na s. 559 uvádza s mäkkým *i*.

Uvedieme niektoré ďalšie pramene, v ktorých sa názov *Transylvánia* uvádza v tejto grafickej podobe, ale aj prídavné meno *transylvánsky* samostatne alebo ako súčasť geografického názvu. V Malej encyklopédii zemepisu sveta (1976) je geografický názov *Transylvánska vysočina* s výkladom „medzihorská kotlina v strednom Rumunsku, na území historickej krajiny Sedmohradsko“ a geografický názov *Transylvánske Alpy* s odkazom na heslo *Južné Karpaty*, pričom pri heslovom názve *Južné Karpaty* vytlačenom tučným typom písma obyčajným typom písma sa uvádza názov *Transylvánske Alpy*, z čoho vyplýva, že sa uprednostňuje názov *Južné Karpaty*. V encyklopedickom časopise Pyramída (1986) sa uvádza heslo *Transylvánska kotlina*, za ním v zátvorkách rumunský geografický názov *Podișul Transilvaniei*, po bodkočiarku doplnujúca informácia *starší názov Transylvánska vysočina* a vysvetlenie „Medzihorská kotlina v strednom Rumunsku na území historickej krajiny Transylvánia (Sedmohradsko)“. V Malej slovenskej encyklopédii (1993) je odkazové heslo *Transylvánia* → *Sedmohradsko* a v záhľaví hesla *Sedmohradsko* sa uvádza *Transylvánia*, rumunsky *Ardealu*, maďarsky *Erdély*, latinsky *Transilvania* a vysvetlenie „historické územie v dnešnom severozápadnom Rumunsku“. V publikácii Slovenské vžitie názvy geografických objektov ležiacich mimo územia Slovenskej republiky (1999) sa uvádza slovenský vžitý geografický názov *Transylvánska kotlina* a pri ňom príslušný rumunský názov *Podișul Transilvaniei*. Vo Veľkom slovníku cudzích slov od S. Šalinga, M. Ivanovej-Šalingovej a Z. Maníkovej (2003) je prídavné meno *transylvánsky* s vysvetlením „sedmohradský“.

Z uvedeného prehľadu vidieť, že v slovenských lexikografických príručkách a publikáciách sa názov *Transylvánia*, resp. prídavné meno *transylvánsky* píše s tvrdým *y* (okrem jedného prípadu), hoci v rumunčine (porov. *Transilvaniei*), ale aj v latinčine (porov. *Transsilvania*) sa píše s mäkkým *i*. V rumunčine sa názov píše s mäkkým *i* preto, lebo rumunčina nemá vo svojom grafickom systéme tvrdé *y*. Treba však povedať aj to, že názov má pôvod v latinskom slove *silva*, ktoré má okrem iného aj význam „hora, les“ (porov. aj latinské slová *Silvanus* „Silvánus, boh lesov“, *silvestris* „lesný, lesnatý, lesom porastený“; pozri Špaňár – Hrabovský: Latinsko-slovenský

a slovensko-latinský slovník). V tejto súvislosti je vari vhodné pripomenúť, že osobné mená *Silván, Silvána, Silver, Silvester, Silvia, Silvio, Silvius*, ktoré majú pôvod v latinčine a súvisia s latinskými slovami *silva* a *silvestris*, v slovenčine sa píšú s mäkkým *i*.

Názvoslovnej komisii Úradu geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky sa predložil návrh na reštandardizáciu geografického názvu *Transylvánska kotlina*, ktorý sa uvádza v citovanej publikácii Slovenské vžitie názvy geografických objektov ležiacich mimo územia Slovenskej republiky, s odôvodnením, že nie je správne, ak v názve, ktorý sa v rumunčine píše s mäkkým *i*, teda *Podișul Transilvaniei*, v slovenskom exonyme *Transylvánska kotlina* sa v prídavnom mene *transylvánsky* píše tvrdé *y*. Členovia komisie po diskusii dospeli k záveru, že návrh na reštandardizáciu, t. j. na zmenu pravopisnej podoby prídavného mena *transylvánsky* v názve *Transylvánska kotlina* na pravopisnú podobu *transilvánsky* s mäkkým *i*, teda *Transilvánska kotlina*, mal by sa akceptovať. V diskusii sa poukazovalo aj na to, že s mäkkým *i* sa názov *Transilvânia* píše vo väčšine európskych jazykov. V priloženej tabuľke predkladáme prehľad, ako sa geografický objekt, ktorý sa v rumunčine nazýva *Transilvania*, resp. *Ardeal*, označuje v jednotlivých európskych jazykoch (prehľad názvov nám poskytol člen Názvoslovnej komisie Úradu geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky a bývalý predseda Úradu geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky Ing. Imrich Horňanský, CSc., za čo mu vyslovujeme úprimné poďakovanie).

Jazyk	Názov
angličtina	Transylvania
aragónčina	Transilvania
astúrcina	Transilvania
baskičtina	Transilvania
bieloruština	Трансільванія
bosniačtina	Transilvanija
bulharčina	Трансилвания
čeština	Sedmihradsko/Transylvánie
dánčina	Transsylvanien
estónčina	Transilvaania
esperanto	Transilvanio

fínčina	Transilvania
francúzština	Transylvanie
chorvátčina	Transilvaniya
katalánčina	Transsilvânia
ladinčina	Transilvania
latinčina	Transsilvania
litovčina	Transilvaniya
lotyština	Transilvāniya
macedónčina	Трансилванија
maďarčina	Erdély
nórčina	Transilvania
okcitánčina	Transilvânia
portugalčina	Transilvânia
rumunčina	Transilvania/Ardeal
ruština	Трансильвания
nemčina	Transsilvanien/Siebenbürgen
sicilčina	Transilvania
slovinčina	Transilvaniya
srbčina	Трансилванија
španielčina	Transilvania
švédčina	Transsilvanien
taliančina	Transilvania
turečtina	Erdel Prensligi
ukrajínčina	Трансілванія

Z uvedeného prehľadu vidieť, že názov *Transylvánia* sa okrem slovenčiny, kde je v súčasnosti kodifikovaná podoba s tvrdým *y*, s tvrdým *y* píše v ďalších piatich európskych jazykoch, a to v angličtine, češtine, dánčine, francúzštine a švédčine. V dvadsiatich ôsmich európskych jazykoch sa tento názov píše s mäkkým *i*. V týchto jazykoch sa teda rešpektuje okolnosť, s akým *i* sa píše názov geografického objektu v rumunčine, t. j. v krajine, kde príslušný geografický objekt leží, a zároveň aj okolnosť, že ide o názov latinského pôvodu, kde sa tento názov píše s mäkkým *i*. V slovenčine sa názov *Transylvánia* s tvrdým *y* píše pod vplyvom češtiny a možno sa domnievať, že v češtine pod vplyvom nemčiny, lebo v nemčine sa v minulosti tento

názov písal s tvrdým y (porov. napríklad Beckmanns Konversationslexikon, 1931). V nemčine sa zmenil pravopis názvu, na čo sa nepriamo upozorňuje aj v nových pravidlách nemeckého pravopisu Duden (1996) odkazom pri hesle *Transsylvanien* na heslo *Transsilvanien*, kde je vysvetlenie, že ide o starší názov pre *Siebenbürgen*, a kde je aj prídavné meno *transsilvanisch* spolu s geografickým názvom *Transsilvanischen Alpen*.

Na základe uvedeného rozboru problematiky písania názvu *Transylvánia* je odôvodnené zmeniť kodifikáciu tohto názvu v prospech podoby *Transilvánia* s mäkkým *i*, ktorá rešpektuje pravopis názvu v rumunčine, t. j. v jazyku krajiny, kde geografický objekt leží, a latinský pôvod názvu, t. j. podoby, aká sa uvádza vo štvrtom zväzku SSJ v hesle *Sedmohradsko*. Rovnako sa to týka aj obyvateľských mien *Transilvánčan* a *Transilvánčanka*, prídavného mena *transilvánsky* a geografických názvov s týmto prídavným menom, t. j. *Transilvánska kotlina*, resp. aj staršieho názvu *Transilvánske Alpy*.

S písaním geografického názvu *Transilvánia* a prídavného mena *transilvánsky* s mäkkým *i* sa stretáme aj v písaných jazykových prejavoch (doklady sú z internetových stránok), napr. *V Rumunsku, v časti Sedmohradsko (Transilvánia), sa v 18. storočí usadil Lászlo Draveczky s rodinou. – Rumunsko bolo historicky rozdelené na tri hlavné kniežatstvá – Valaško (juh), Transilvánia (centrálne časy) a Moldávia (severovýchod). – Neskôr sa Transilvánia stala rumunským územím, preto aj mesto Brašov dnes geograficky zaradujeme do Rumunska. – Sedmohradsko, čiže Transilvánia nebola súčasťou Maďarska, ale Uhorska... – Kuracie na transilvánsky spôsob. – Narodil sa v transilvánskom meste Arad. – Na prvý pohľad zaujmú ich netradičné texty o vlkolakoch či rumunskej mytológii, s ktorou sa tieto transilvánske bájne bytosti spájajú. – Transilvánske bravčové medailónky... – Venedi/Slovania sa rozprestierajú po severnej strane Álp (v ktorých by mnohí radi videli len Transilvánske Alpy v Rumunsku) – Transilvánska plošina a Lučenecko-košická zníženie (časti Karpát) a niektoré iné nížiny sa niekedy tiež zahŕňajú do Panónskej panvy... – Let prebehol bez problémov, transilvánska krajina privítala všetkých bielou snehovou prikrývkou, ale príjemným počasím.*

Na záver možno ešte poznamenať, že pravopisná úprava geografického názvu sa vykonávala aj v minulosti. Tak to bolo napríklad s názvom hlavného mesta Ukrajiny *Kyjev*, ktorý zodpovedá stavu v ukrajinčine, ale pod

vplyvom ruštiny sa predtým písal s mäkkým *i* (porov. Pravidlá slovenského pravopisu, 1953, resp. 8. vyd. z roku 1976). Názov *Kyjev* sa prvý raz s tvrdým *y* uvádza v Pravidlách slovenského pravopisu v deviatom vydaní z roku 1967.

LITERATÚRA

Beckmanns Konversationslexikon. Leipzig – Wien: Verlagsanstalt Otto Beckmann 1931. 1248 s. Duden. 1. Rechtschreibung der deutschen Sprache. 21., völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Mannheim – Leipzig – Wien – Zürich: Dudenverlag 1996. 910 s. ISBN 3-411-04011-4.

Malá slovenská encyklopédia. Encyclopaedia Beliana. Bratislava: Encyklopedický ústav Slovenskej akadémie vied – Goldpress Publishers 1993. 822 s. ISBN 80-85584-12-3.

Pyramída, encyklopedický časopis moderného človeka. Ročník XV, číslo 177 (heslá so začiatkom Top – Tri). Bratislava: Slovenský ústredný výbor Socialistickej akadémie ČSSR vo Vydavateľstve Obzor, marec 1986.

Malá encyklopédia zemepisu sveta. Bratislava: Obzor 1976. 560 s.

Pravidlá slovenského pravopisu. Red. Š. Peciar. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1953. 408 s.; 8. vyd. 417; 9. vyd. 422; 11. vyd. 1971. 424 s.

Pravidlá slovenského pravopisu. Red. M. Považaj. 1. vyd. Bratislava: Veda 1991. 536 s. ISBN 80-224-0080-7; 3. vyd. 2000. 592 s. ISBN 80-224-0655-4.

Slovenské vžitě názvy geografických objektov ležiacich mimo územia Slovenskej republiky. Bratislava: Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky 1999. 120 s.

Slovník slovenského jazyka. 4. zv. Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1964. 760 s.; 6. zv. 1968. 336 s.

ŠPAŇÁR, Július – HRABOVSKÝ, Jozef: Latinsko-slovenský a slovensko-latinský slovník. 5. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo (rok vydania neuvedený). 1224 s.

ŠALING, Samo – IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, Mária – MANÍKOVÁ, Zuzana: Veľký slovník cudzích slov. Bratislava – Prešov: Vydavateľstvo SAMO 2003. 1376 s. ISBN 80-89123-02-3.

Z HISTORICKEJ LEXIKY

Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladmi názvov obcí a miest (36)

RUDOLF KRAJČOVIČ

mokrad', f., **mokradie**, n. plocha s trvalo zamokrenou, vlhkou pôdou, mokrina, v sloven. náreč. i *mokrač*, *mokradlina*, apel. doložené vo význame „vlhkosť, močarina“ v 18. stor., HSSJ II. 32 (čes. *mokřad*, *mokřadina*). – *Mokred*, *Magrad* 1357 – 1407, *Mokradz* 1420, *Mokragy* 1441, *Mokreczye* 1547, *Mokrad*, *Mokragy* 1773, *Mokrad* 1808, *Mokrad'* 1920, dnes *Mokrad'*, obv. Dolný Kubín; názov motivovaný plochou so stále vlhkou, zamokrenou pôdou, prípadne miestami s močarinami; obec vznikla pri riečnych náno-soch z rieky Oravy, z ktorých vznikali zamokrené plochy, močariská a pod. (VSO II.); to potvrdzuje reálnosť výkladu názvu obce, napokon potvrdzuje ho aj názov obecnej časti Žabinec, t. j. močaristé miesto s hojným výskytom žiab; podľa hist. dokl. názov obce v stredoveku mohol mať aj podobu *Mokradz* (*Mokradz* 1420) alebo aj podobu *Mokradzie* (*Mokreczie* 1547), no už v stredoveku sa ustálil názov v podobe *Mokrad'*, ktorý pretrval dodnes. Obec od r. 1971 je časťou mesta Dolný Kubín.

mokradie, n., **mokradzie**, n. natrvalo premočená pôda v časti chotára (apel. od *mokrad'*, *mokradz* príp. priestoru ako v slovách *územie*, *údolie*); p. heslo *mokrad'*.

mokranec, m. nevysychajúce mokrasté miesto (od koreňa *mokr-* v slove *mokrý* zdrob. príp. *-an-ec* ako v slovách *pukanec*, *chovanec*); apel. známe v sloven. náreč., SSN II. 185., p. heslo *mokrý*. – *Mokrunch* 1317, *Mokronch* 1319, *Makrianch* 1388, *Makrancz* 1630, *Makranec* 1808, *Makrance* 1920, *Mokrance* 1927, dnes *Mokrance*, obv. Košice-okolie; názov motivovaný stále zamokrenou pôdou v blízkosti založenej obce; obec vznikla pri sútoku riek Idy a Bodvy, vzhľadom na to je reálne predpokladať, že stále zamokre-

ná pôda v priestore sútoku v blízkom okolí založenej obce vznikala záplavami najmä po dlhšie trvajúcich dažďoch zo spomenutých vodných tokov a ich sútoku. Názov v stredoveku úradne v záznamoch mal pomadžarčenu podobu (porov. dnešný názov v maďar. *Makranc*), v sloven. prostredí mal podobu *Mokranec*, z neho topon. príponou plurálu *-ce* vznikol dnešný názov *Mokrance*.

mokroluh, m. topon. zložené apel. od adj. *mokrý*, vodou presiaknutý, a apel. *luh* nížinný les v mokrastom teréne; p. heslá *mokrý* a *luh*, *Lužane*. – *Mokurlang* 1277, *Saarpotok* 1320, *Mokroluch* 1773, *Sárpatak*, *Blatnica* 1808, *Mokroluky* 1920, dnes *Mokroluh*, obv. Bardejov; názov (od zloženého topon. apel. *mokroluh*) motivovaný hájom na vlhkom, barinatom mieste neďaleko zabahneného potoka (porov. maďar. záznam v prepise *Sárpatak* (1320) z maďar. apel. *sár* blato a *patak* potok; k prevzatiu zo slovan. *potok* p. Kn.MNy I., l. 401), čiže názov podľa blatom zaneseného potoka v blízkosti založenej obce (k prekladu p. záznam v r. 1808 *Blatnica*); hist. názov *Mokroluh* sa v sloven. prostredí zaužíval.

Najstarší záznam možno prepísať ako *Mokerlag* (1277) a názov pokladať za paral. názov poľ. pôvodu hlavne vzhľadom na druhú časť *-lang* (z hist. poľ. *lag*, dnes *læg* i *lug*, k hist. apel. porov. cirkslovan. *logǫ*); paral. názov k domácomu sloven. *Mokroluh* vznikol zrejme v prostredí poľských obchodníkov, ktorí v stredoveku mali trhoviská v blízkom Bardejove (VSO I. 145).

mokrý, -á, -é, adj. premočený, nasiaknutý vodou alebo inou tekutinou, veľmi vlhký, obliaty; v sloven. *mokrý*, v stredslov. náreč. neut. *mokruo*, adj. doložené v 17. stor., HSSJ II. 325 (čes. *mokrý*, poľ. *mokry*, srb., chorv. *mokar* atď.). – *Mokrihaj* 1696, *Mokrihaj* 1773, *Mokrý Háj* 1808, dnes *Mokrý Háj*, obv. Skalica; názov zložený z adj. *mokrý* a apel. *háj* menší les, lesík, motivovaný priestorom porasteným hájom na mokrastom mieste; výklad potvrdzuje neďaleký názov obce *Močidlany* (p. heslo *Močidlane*); zložený názov *Mokrý Háj* sa ustálil už v stredoveku.

mola, f., **moľa**, f. vodou narušené miesto v brehu vodného toku, v sloven. blízke *výmola*, *výmola* vodou vymleté miesto, priehlbina a pod., apel. *mola*, *moľa* i *moula* známe v sloven. náreč., SSN II. 186; p. heslo *molča*.

molča, f., **môlča**, f. topon. apel. vodou vymletá priehlbina, miesto vymleté vodou v brehu vodného toku; p. heslo *mola*. – *Mocha* 1424, *Molcze* 1441, *Mulcze*

1507, *Kys Molche* 1563, *Moolcsa* 1773, *Muolča* 1808, dnes *Mólča*, obv. Banská Bystrica; názov utvorený od koreňa *mol-*, *mól-* v slovách *mola*, *moľa* (p. heslo), expr. príp. *-ča* ako v slove *kurča* od *kura*, v mene *Anča*, motivovaný priehlbami spôsobenými činnosťou vody, prípadne motivovaný výmoľmi v brehoch potoka; výklad potvrdzuje názov potoka *Mólča* (s dokl. *Molchapotok* 1284, Šm.Vod. 125), ako aj priehlbina naplnená stojatou vodou (s dokl. *in aquam Molesatew* 1296, od názvu *Molča* a maďar. apel. *tó jazero*, Šm.Vod. 126), napokon mohli to byť aj vodou skrasovatené plochy vápenca v blízkosti obce nazývanej *Mólčanský kras* (VSO II. 269); v 15. stor. po rozšírení obce vznikli osady *Dolná Mólča*, *Horná Mólča* a *Prostredná Mólča*, ktoré sa neskôr stali časťami obce *Mólča*; názov novej zväčšenej obce *Mólča* sa zaužíval.

Porovnávaním staršieho dokl. záznamu názvu potoka *Mólča* (porov. záznam názvu potoka *Molchapotok* z r. 1284) s najstaršími názvami obce *Mocha* (1424), *Molcze* (1441) nemožno vylúčiť, že obec pôvodne bola nazvaná podľa názvu potoka.

Moravane, pl., **Moravjane**, pl. ľud. živý názov obyvateľov prisídlených zo susednej Moravy (názov od názvu krajiny *Morava* obyvat. kolekt. príp. *-ane*). – *Marwan* 1348, *Marwa* 1395, *Morwany* 1524, *Morawany* 1773, *Morawany* 1808, *Moravany* 1920, dnes *Moravany nad Váhom*, obv. Piešťany; vzhľadom na to, že obec vznikla v strategickom areáli v blízkosti brodu cez rieku Váh dôležitej cesty vedúcej z areálu Nitrianskeho hradu na Moravu, možno usudzovať, že hist. názov *Moravane* je stopou po strážnej posádke z veľkomoravskej doby, ktorá mala za úlohu strážiť strategické miesto v blízkom okolí spomenutého brodu cez Váh; skutočnosť, že ide o základňu posádky strážcov z Moravy z veľkomoravskej doby, svedectvo podáva archeol. nález veľkomoravského pohrebiska pri neďalekej obci Ratnovce (VSO II. 481) a najmä objav kniežacieho dvorca z veľkomoravskej doby pri neďalekej obci Ducové (k tomu VSNS 63 n s lit.); najstaršie záznamy názvu obce sú pomadžarčené (porov. *Marwan* 1348, *Marwa* 1395), čo naznačuje, že o strategický priestor okolo spomenutého brodu mala záujem aj vládna uhorská vrchnosť; v sloven. prostredí z ľud. názvu *Moravane* topon. príp. *-any* vznikla podoba názvu *Moravany*, ku ktorému neskôr pribudol orientačný prívl. *nad Váhom* podľa polohy obce, nový zložený názov *Moravany nad Váhom* sa ustálil. – *Morua* 1247, *Morowa* 1252, *Murovjany* 1773, *Morowany* 1808, *Moraviany* 1927, dnes *Moravany*, obv. Michalovce; obec vznikla pri

dôležitej obchodnej ceste vedúcej pozdĺž rieky Ondavy, o dôležitosti tejto cesty svedčí jednak na severe názov *Strážske* (s dokl. *Eurmezew* 1337, od maďar. apel. *őr* stráž a *mező* pole, sloven. dokl. *Straske* 1773) a na juhu *Trhovište* (s dokl. *Vasarhely* 1220, od maďar. apel. *vásár* trh a *hely* miesto, sloven. dokl. *Tarhowisscže* 1773); archeol. nález slovan. sídliska z 8. – 12 stor. pri obci *Strážske* (VSO III. 94) a slovan. sídliska z veľkomoravského obdobia pri obci *Trhovište* (VSO III. 186) umožňujú predpokladať, že aj v tomto prípade hist. názov *Morav'ane* (ľud. *Moravjane*) je stopou po základni strážnej posádky z veľkomoravskej doby s úlohou strážiť obchodnú cestu; p. heslá *stráž*, *strážsky*, *trh*, *trhovište*; z pôv. ľud. názvu *Moravjane* topon. príp. *-any* vznikla dnešná podoba názvu *Moravany*, ktorá sa ustálila.

Najstaršie záznamy názvu obce *Moravany*, obv. Michalovce, *Morua* (1247), *Morowa* (1252) možno čítať ako *Morava*, pravda, ak nejde o odsunutie koncovky *-ny* pričinením pisára (porov. najstaršie záznamy názvu obce *Moravany* nad Váhom *Marvan* 1348, *Marva* 1395).

Moravci, pl. ľud. živý názov obyvateľov prisídlených z Moravy (od formy sg. *Moravec* príp. pl. *-ci*); p. heslo *Moravane*. – *Morowa* 1113, *Marouth* 1284, *Moroth* 1323, *Morawcze* 1773, *Morawce* 1808, *Zlaté Moravce* 1920, dnes *Zlaté Moravce*, okr. mesto; obec vznikla pri ceste smerujúcej do banskej oblasti, kde sa ťažili drahé kovy, vzhľadom na to možno predpokladať, že názov je stopou základne posádky strážcov z Moravy pred 12. stor. (porov. včasný záznam *Morowa* z r. 1113, k tomu slovan. nález sídliska z 11. – 13. stor., VSO III. 354) s úlohou kontrolovať povozy smerujúce z banskej oblasti a do nej; no cesta bola aj obchodnou cestou, preto nemožno vylúčiť, že založenú usadlosť obývala skupina obchodníkov z Moravy, ktorí vykupovali vyťažené drahé kovy a na Morave ich predávali; tento predpoklad má oporu v tom, že pôvodná usadlosť sa začala rozvíjať ako mestečko s rozvojom trhu a remesiel (VSO III.); od 16. stor. mesto malo erb so zlatým a strieborným kľúčom, so zlatou hviezdou a strieborným mesiacom (farebné zobrazenie erbu sa nachádza v Almanachu obcí na s. 154); najstarší záznam *Morowa* (1113) možno čítať ako *Morava*, prípad. *Moravane* s odsunutím konc. *-ane*, ďalšie hist. názvy sú pomadžarčené v podobe *Marót* náhradou domáceho *c* spoluhláskou *t* (porov. maďar. *Németh* Nemeč, k tomu Kn.MNy I.1. 355), čiže pomadžarčenie slovenského názvu *Moravci*, prípadne *Moravce*; neskôr k názvu *Moravce*

pribudol prívl. *Zlaté* zrejme s prihliadnutím na blízkosť banského areálu s ťažbou drahých kovov; nový zložený názov *Zlaté Moravce* sa zaužíval.

mosnica, f. apel. známe v sloven. náreč., SSN II. 192, z apel. *mostnica* (zmenou *stn* na *sn*) vo význame „hrubá doska, hrada, brvno v podlahe“ apel. *mosnica* je doložené záznamom z r. 1340 *Mosnyce* názvu obce *Moštenica*; k tomu p. heslo *mostenica*, kde je aj poznámka, či nejde o omyl pisára (porov. ďalší záznam *Gaza Mosthenicze* z r. 1513).

morit', verb. napúšťať drevo alebo iný materiál moridlom, dechtom, prípadne inou látkou, v sloven. *morit'* s rovnakým významom, podobne v náreč. (známe v češt. *mořiti* napúšťať drevo moridlom, v rušt. *morit'* farbiť priváraním alebo jemným ohňom a pod., Vas. II. 655); p. heslo *moroven*.

moroven, -na, -no, hist. men. adj. od koreňa *mor-* v *morit'* napúšťať drevo dechtom alebo iným materiálom, príp. men. adj. -*ov-en*, -*ov-na*, -*ov-no* vo význame „označenie miesta, kde sa morí, napúšťa drevo alebo iný materiál moridlom s cieľom urobiť ho odolným“; p. heslo *morit'*. – *Morovna* 1430, *Morovno* 1773, *Morovno* 1920, dnes *Morovno*, obv. Prievidza; názov motivovaný miestom, dielňou, kde sa upravovalo drevo alebo iné materiály moridlom, dechtom alebo inými látkami; reálnosť výkladu potvrdzuje skutočnosť, že obyvatelia obce sa tradične okrem poľnohospodárstvu a chovu oviec venovali zhotovovaniu drevených obručí, košíkov a plátna, čiže remeslám, v ktorých sa drevo alebo iný na výrobu potrebný materiál upravuje moridlom; blízkosť obchodného mesta Handlová umožňuje predpokladať, že v stredoveku remeselníci z obce s remeselníkmi a obchodníkmi zo spomenutého mesta spolupracovali; z hist. názvov obce v tvare men. adj. *Morovna* a *Morovno* sa zaužíval názov *Morovno*. – Obec sa v r. 1970 stala časťou mesta Handlová.

Najstarší záznam *Morovna* (1430) možno čítať aj ako *Morovňa*, t. j. názov bol by vznikol z apel. *morovňa* vo význame „miestnosť či dielňa, kde sa moridlom upravuje materiál potrebný na výrobu úžitkových predmetov“ (porov. slová *práčovňa*, *spaľovňa* a pod.), napokon záznam *Morovna* (1430) možno čítať aj ako *Morovná* a názov vyložiť z adj. *morovný* vo význame „zhubný“ raz doložené v 18. stor. popri adj. *morový* (HSSJ II. 329 n), ktoré jeho obsah súčasne vysvetľuje, a to od apel. *mor* zhubná choroba; podľa toho motiváciou vzniku názvu by bolo postihnutie osady zhubnou chorobou morom, no údaj o postihnutí obce v čase jej založenia a raného rozvo-

ja (prvý záznam o názve obce je z r. 1430) nie je zatiaľ známy; v hesle sa dáva prednosť výkladu z hist. men. adj. fem. *Morovna* (ak nejde o chybný záznam pisára); neskôr z men. adj. neut. *Morovno*.

most, m. väčšia stavba spájajúca brehy riek, menšia stavba spájajúca brehy stojatých vôd v priehlinách alebo zariadenie s podobnou funkciou ako most obyčajne z brvien slúžiace na prechod močaristým, blatistým miestom, v sloven. *most* (čes. *most*, poľ. *most* atď.); p. heslá *mostenec*, *mostenica*, *mostišče*.

mostenec, m., **moštenec**, m. topon. apel. od adj. koreňa *mosten-* v slove *mostený* mostný (p. heslo *mostený*) zrob. príp. *-ec* (ako v slovách *zlepenec*, v názvoch *Studenec*, *Jelenec*); miesto premostené menším mostom postaveným obyčajne z brvien na nízkych stĺpoch slúžiace na prechod cez močaristé miesta; p. heslo *mostenica*. – *Mosenech* 1397, *Also Mosonoch* 1415, *Also Mochenez* 1467, *Dolný Mosstenez* 1773, *Dolný Moštenec* 1920, dnes *Dolný Moštenec*, obv. Považská Bystrica. – *Mosenech et alter Mosenech* 1397, *Mosthenyk* 1400, *Felseu Mosonoch* 11415, *Mosszczencz* 1518, *Horný Mosstenez* 1773, *Horný Moštenec*, dnes *Horný Moštenec*, obv. Považská Bystrica; dnes sú obce časťou mesta Považská Bystrica (od r. 1979); názov motivovaný menším mostom z brvien na nízkych stĺpoch cez močaristý terén; výklad pôvodného názvu potvrdzuje močaristý terén v údolí v časti chotára obce Dolný Moštenec (VSO I. 346), napokon výklad potvrdzuje aj názov potoka *Mošteník*, ktorý chotárom spomenutej obce preteká a podľa ktorého obyvatelia okolitých obcí nazývali aj spomenutú obec (p. záznam *Mosthenyk* z r. 1400), no záznam názvu potoka ako záznam názvu obce mohol vzniknúť omylom z pera pisára; pôvodná obec *Mostenec*, neskôr *Moštenec* sa v stredoveku rozčlenila a k pôvodnému názvu *Mostenec* pribudli orientačné prívlastky *Dolný* a *Horný* (v záznamoch maďar. *Also*, *Felseu*) a zložené názvy v podobe *Dolný Moštenec* a *Horný Moštenec* sa zachovali dodnes.

mostenica, f., **moštenica**, f. hrubá doska alebo hrada, upravené brvno v dlažbe mosta, prípadne nimi vydláždené hosp. budovy, chlievy, maštale a pod., v sloven. náreč. i *moštenica* (uvádza Kál.) i *mosnica* (SSN II.), apel. v podobe *mostnica* doložené v 18. stor., HSSJ II. 330 (známe v češt. *mostnice* mostná hrada, brvno, trám, blízke srb., chorv. *moštanica* brvno, Skok II. 459, k názvu poľ. *Mościenice*, Koz.Bad. II. 49 atď.); p. heslá *most*, *mostený*. – *Mosnyce* 1340, *Gaza Mosthenicze* 1513, *Hütten Moschnitz* 1563,

Mostyenicza 1808, *Moštenica* 1920, dnes *Moštenica*, obv. Banská Bystrica; názov od apel. *mostenica*, neskôr v ľud. prostredí *moštenica* (to od koreňa v adj. *mostený*, dnes *mostný*, prípadne od men. adj. *mosten* zdrob. príp. *-ica* ako v slovách *izbica*, *kutica*) motivovaný menším mostom s dlažbou zhotovenou z upravených brvien, klád a pod.: vysokohorským chotárom (s n. v. 425 – 1300m) pretekajú vodné toky *Uhliarka* a *Čierny*, preto je reálne predpokladať, že mosty menších rozmerov zhotovených z brvien alebo klád spájali brehy spomenutých potokov; najstarší záznam názvu *Mosnyce* (1340) možno čítať ako *Mosnica* a vyložiť ho z apel. známeho v sloven. náreč. *mosnica* s tým istým významom, aký má apel. *mostenica* (p. heslo *mosnica*), pravda, ak nejde o chybu pisára; v stredoveku k záznamom pribudli prívlastky *Gaza* a *Hütten*; prívlastok *Gaza* nie je jasný, pripomína nem. apel. *Gas* plyn, ale aj apel. známe v stredsl. náreč. *gaz* odpad, smeti (SSN I. 484); motiváciou zrejme bola skutočnosť, že založená osada sa vyvíjala pri hutách (porov. prívlastok *Hütten*, t. j. *Hütte* huta), v ktorých sa scedzovaním nepotrebných tekutín a rafináciou odstraňovali neželané látky z výrobkov, VSO II. 273 (porov. náreč. apel. *gaz* odpad, smeti); v sloven. prostredí z hist. názvov *Mostenica* a *Moštenica* sa zaužíval názov bez prívlastku *Moštenica*.

mostený, hist. adj., **mostný**, adj. to, čo sa týka mosta, čo je vo vzťahu k mostu, k materiálu na stavbu mosta, na premostenie močaristého terénu a pod., v sloven. dnes *mostný*, *mostový* (hist. adj. *mostený* môže byť z men. adj. *mosten* z psl. *mostъnъ*); p. heslá *mostenec*, *moštenica*, *mosnica*.

mostišče, n., **mostište**, n. miesto, kde stojí most alebo kde stál most, prípadne viac mostov, viac premostených močarísk, alebo priestor pred mostom i za ním (apel. od *most* príp. priestoru *-ište*, hist. *-išče* ako v slove *ihrište*, ľud. *ihrišče*), v sloven. apel. v podobe *mostisko* vo význame „kde stál most“ doložené v 18. stor., HSSJ II. 330 (k názvu morav. *Mostiště*, MJMS II. 93); p. heslo *most*. – *Mozthysche* 1471, *Mostczyssce* 1504, *Mostistye* 1773, *Mostište* 1920, dnes *Mostište*, obv. Púchov; názov motivovaný miestom, kde stojí most alebo viac mostov, prípadne kde bol most či viac mostov, alebo miestom, kde bolo premostené močarisko upravenými brvnami, kladami a pod.; obec vznikla pri prítoku rieky Biela voda (VSO II.), čiže v priestore, kde mohlo byť viac mostov, táto poloha obce v čase jej založenia a jej ďalšieho rozvoja iste dala podnet na vznik jej hist. názvu *Mostišče*, z ktorého po úprave vznikla dnešná podoba názvu *Mostište*. – Obec je od r. 1979 časťou obce Dohňany.

Skratky

Literatúra:

HSSJ I. – VII. – Historický slovník slovenského jazyka. I. – VII. Red. M. Majtán. Bratislava: VEDA 1991 – 2008.

Kál. – KÁLAL, Karol, KÁLAL, Miroslav: Slovenský slovník z literatúry aj nárečí. Banská Bystrica: Nákladom vlastným 1929.

Kn.MNy I., 1., 2. – KNIEZSA István: A magyar nyelv szláv jövevényszavai. I. 1., 2. Budapest: Akadémiai Kiadó 1955.

Koz.Bad. I. – II. – KOZIEROWSKI, Stanislaw: Badania nazw topograficznych. I. – II. Poznań: Nakładem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk 1921 – 1922.

MSMS – HOSÁK, Ladislav – ŠRÁMEK, Rudolf: Místní jména na Moravě a ve Slezsku. I. –II. Praha: ACADEMIA 1970 – 1980.

Skok I. – IV. – SKOK, Petar: Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. I. – IV. Zagreb: Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti 1973 – 1974.

SSN I., II. – Slovník slovenských nárečí. I., II. Red. I. Ripka. Bratislava: VEDA 1994, 2006.

Šm.Vod. – ŠMILAUER, Vladimír: Vodopis starého Slovenska. Bratislava – Praha 1932.

Vas. I. – IV. – VASMER, Maks: Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka. Pripravil O. N. Trubačev. Moskva: Izdatel'stvo PROGRESS 1964 – 1973.

VSNS – Významné slovanské náleziská na Slovensku. Editor B. Chropovský. Bratislava: VEDA 1978.

VSO I. – III. – Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. I. – III. Red. M. Kropilák. Bratislava: VEDA 1977 – 1978.

Dodatok: Almanach obce, info, 3. vyd. Zostavil I. Potocký s kolektívom. Zlaté Moravce: DATATRADE, s. r. o. 2011.

Skratky jazykov: cirkslovan. – cirkevnoslovanský, čes. – český, češt. – čeština, chorv. – chorvátsky, maďar. – maďarský, náreč. – nárečie, poľ. – poľský, psl. – praslovanský, rušt. – ruština, sloven. – slovenský, slovenčina, sloven. náreč. – slovenské nárečie, stredslov. nárečie – stredoslovenské nárečie.

Iné skratky: adj. – adjektívum, apel. – apelatívum, a pod. – a podobne, archeol. – archeologický, archeológia, atď. – a tak ďalej, dokl. – doklad, expr. – expresívny, f. – femininum, fem. – femininum, hist. – historický, kolekt. – kolektívny, kons. – konsonant, ľud. – ľudový, m – meter, m. – maskulinum, maďar. – maďarský, men. adj. – menné adjektívum, n – nasleduje, n. – neutrum, n. v. – nadmorská výška, nem. – nemecký, neut. – neutrum, obv. – obvod, obyvat. – obyvateľ, obyvateľský, orientač. – orientačný, p. – pozri, paral. – paralelný, pl. – plurál, porov. – porovnaj, pôv. – pôvodný, pôvodne, prekl. – preklad, príp. – prípona, prípad. – prípadne, prívl. – prívlastok, r. – rok, sg. – singulár, slovan. – slovanský, sloven. – slovenský, stor. – storochie, t. j. – to jest, topon. – toponymický, topon. apel. – apelatívum vyskytujúce sa len v názve osobitnou formou, uhor. – uhorský, verb. – verbum, zdrob. – zdrobnený

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

Suknica jej večne visí...!

DAGMAR ŠIMUNOVÁ

Takto ohodnotila pani Čimčarová svoju budúcu nevestu Činkuv básni Ludmily Podjavorinskej *Čin Čin*, keď sa na pytačkách u Činkiných rodičov budúce svatky pohádali.

Nuž, aj v reálnom živote neupravený, zanedbaný, zle oblečený človek, najmä žena, bol a je trňom v oku celému okoliu, a preto o pomenovania takejto osoby, o rôzne prirovnania a frazeologizmy nie je v slovenských nárečiach núdza.

Šatí ti štojã ani gjajdi (Rožňavské Bystré, o. Rožňava); *Visí to* [šaty, odev] *na tebe ja gjajda* (Hul, o. Vráble); *Chodiž jak stare gjajdi* (Markušovce, o. Spišská Nová Ves) vraveli o nedbanlivo oblečenej, neupravenej, rozgajdanej žene. Na Starých Horách či v Žakarovciach ju rovno nazvali *gajdou*: *Aňi sa ňezakãše, tá gjajda!*; *To ľem taka gjajda*. V Bošáci to bola *gajdaňã*, v okolí Hlohovca (Lukáčovce, o. Hlohovec) a na Záhorí *hajsora*, *hajsóra* (Stráže nad Myjavou, o. Senica), *švondra* (Hlboké, o. Senica), v Turci *hojda* (Mošovce, o. Martin) a v Čiernom Balogu *derečkuľã*.

Mamky, vediac, aké klebety by sa po okolí šírili, upozorňovali svoje dievky na ich nevhodné oblečenie: *Jaj, takã ñeokruochaná vizerãš f tich-to hábach* (Pukanec, o. Levice); *Chodiž ako hajda rozpust'ená* (Vajka nad Žitavou, o. Vráble), a hneď im aj dohovãrãli: *Nechoj jako takã miksa, obleč sa poriadno!* (Prosné, o. Považská Bystrica); *Adaj nepajdeš medzi ľudi ako takã gandžala!* (Chyžné, o. Revúca); *Ti mochlo, co to máš na sobie?!* (Brodské, o. Skalica). Lebo ak dcéru neustriehli a vyšľa von z domu neoga-

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0103/11 Slovník slovenských nárečí.

Pozn. – V príspevku uvádzame názvy obcí a ich okresov v súlade so zásadami využitými v Slovníku slovenských nárečí, t. j. podľa administratívneho členenia z r. 1948 (p. Slovník slovenských nárečí I., 1994, s. 38 – 39).

baná, nevyhla sa poznámkam, ako napr.: *Taká chajblina, ždicki chodzí rozhajdaná jag dojka* (Červeník, o. Hlohovec); *Dicki je nežrídzená* (Bošáca, o. Trenčín); *Chodí jako taká lojza rozvláčená* (Chocholná, o. Trenčín); *Vipatra jag mamuna* (Studenec, o. Levoča).

Hoja Ďund'a, hoja, poslala nás kráľovná... spieva sa v ľudovej piesni. Čo však má popevok *hoja Ďund'a* spoločné s neupravenou, nevhodne oblečenou ženou? V Novohrade sa takto pomenúvala jedna z nediel pred Veľkou nocou (obyčajne Kvetná nedeľa), kedy dievčence chodili po dedine a spievali: *A na Hojad'undu? To choďele d'ed'ínó a spévale d'ěvčence* (Ozdín, o. Lučenec). V Ardanovciach neďaleko Hlohovca *hojadunda* bola figúra, ktorú so spevom nosila mládež po dedine na Kvetnú nedeľu, a pod Javorinou sa, zrejme na základe podobnosti so smiešnou figurínou, toto pomenovanie ušlo neupravenej, často neohrabanej a tučnej žene: *To je ale hojadunda!* (Bzince pod Javorinou, o. Nové Mesto nad Váhom).

Ak žena alebo dievka bola oblečená čudne alebo smiešne, v Bošáci vraveli, že *chodzí na opicu sveta* a u Slovákov žijúcich v maďarskej Békešskej Čabe sa zachovalo prirovnanie: *pristaňe jej (odev) ako psovi piata noha*.

O čudne oblečenej, nevkusne upravenej, často aj otrhanej osobe sa hovorí, že vyzerá ako strašiak alebo strašidlo do maku, do kapusty, do kukurice a pod.: *Hentá panuša f tom kapišóle vizírą jak strašák do maku* (Červeník, o. Hlohovec); *Len hu postavid do konopí* (Lovčice, o. Trnava); *Je hotoví strašąg do konopí* (Malženice, o. Hlohovec).

Pred mlinom, za mlinom, pred mlinicu
visipál handrląg handrlicu.

Ke_ci ma visipál, pomóž mi stat,
pomóž mi handrički do mecha pchat!

(Zvončín, o. Trnava)

Handrári (*handráci, handráli, handáci, handrláci*) boli ľudia skupujúci staré handry. Ich obnosený, roztrhaný odev akosi patrili k ich remeslu a nevyvolával až také pobúrenie, ale pri pohľade na ženu v otrhaných šatách rodičia mládenčov súcich na ženie ihneď zbystrili pozornosť. Takýmto oblečením žena okrem iného vypovedala aj o svojich nie dobrých majetkových pomeroch. V Revúcej okolie hneď zaregistrovalo takú, ktorá *nosí rosfaranderenia šeti*. Žena v roztrhaných šatách môže vyzerat' *jak linda* (Bobot, o. Bánovce nad Bebravou). Linda je v bánovskom kraji pomeno-

vane pre lipu. Tieto nádherné stromy po nešetrnom zbere kvetov často vyzerajú ošumelo. Preto na západnom Slovensku môže žena *chodit otrhaná jag lipa* (Lukáčovce, o. Hlohovec; Šípkové, o. Piešťany). A ak je v Revúcej *holá aňi lipa*, na východe *hola jag lipa* (Markušovce, o. Spišská Nová Ves; Brezina, o. Trebišov) a na Záhorí *nahatá jak lipa* (Skalica), tak je určite aj chudobná. Taká v Bošáci len *bliská riťú – nahoritnica akási!*

Keď sa už rodičom nepodarilo uchrániť mládenca od manželského zväzku s chudobnou, zle vyzerajúcou ženou, iba si povzdychli: *Taku džadulu vzal, co aňi jednu košuľu novu nemala* (Veľký Slivník, o. Sabinov), alebo skonštatovali: *Nič to ňeňi, len taká oškubaňica*, obyčajná *handrlláčka* (Bošáca).

Nezáujem o svoj zovňajšok nebol varovaním len pred chudobou ženy, nad ktorou sa občas aj prižmúrilo oko, ale šiel ruka v ruku s jej neporiadnosťou a lenivosťou. Z takej *lojdi, cahajdi* nemohla byť predsa poriadna gazdiná. A keď sa k tomu všetkému pridružila aj špina, siahlo okolie po tvrdších hodnoteniach: *Taká cura rozľajdaná, naňižhodná!* (Prievidza); *Ná co sa trochu neopereš, je s tebia taká cúra* (Skalica); *Chodíš ako fuľa!* (Chlebnice, o. Dolný Kubín); *Fuľa jakási!* (Prosné, o. Považská Bystrica); *Jeho žena taka fuľa* (Markušovce, o. Spišská Nová Ves); *Chodíš ani onuca umazaná* (Rochovce, o. Rožňava); *Co sa neoblečeš porádne, chodíš jag mascigula* (Kuchyňa, o. Malacky); *Taká chodzí ušmodrchaná, ulepená, kebi hu pleskóv o scenu, tak sa na nú prilepí* (Červeník, o. Hlohovec). Neďaleko Revúcej takú špinavú, neporiadnu ženu volali *cuchta* (Mokrá Lúka, o. Revúca), okolo Trenčína *hizda, hizdula* (Bošáca, o. Trenčín).

Ti cafra otrhaná! (Muránska Dlhá Lúka, o. Revúca); *Ti cafro zacafrená!* (Brodské, o. Skalica); *Ti cafro špinavá!* (Stráže nad Myjavou, o. Senica), takto nadávali neporiadnici v Gemeri a na Záhorí. Ak však niekto v Hrušovom pri Novom Meste nad Váhom povedal, že *to už je celá cafra!*, nemal na mysli otrhanú, ufúľanú ženu, ale dospievajúce dievča. A nebolo v tom nič hanlivé.

Pejoratívne pomenovanie *cundra* sa na hornej Nitre, pri Bánovciach nad Bebravou, Zlatých Moravciach i na Spiši ušlo veľmi nečistotnej, špinavej, lenivej a večne neupravenej žene: *To je taká cundra ucundraná* (Prievidza); *Čo chodíš ako taká cundra ušubraná?!* (Martin nad Žitavou, o. Zlaté Moravce); *Zblázňeň sa do takej cundri zašťaněj* (Bánovce nad Bebravou);

Jeho žena, to taka cundra, aňi še to poradňe ňeobl'ěče, ňeumije (Letanovce, o. Spišská Nová Ves). Toto pomenovanie v nárečiach i v spisovnom jazyku sa používa aj na označenie nemravne žijúcej ženy – pobehlice.

Žena alebo dievka mohla byť poriadna, pracovitá, vždy čistá ako zo škatuľky, ale ak si nešetrila svoje háby, bola pre iných *drancula* (Bošáca, o. Trenčín). A starej panne, ktorá už stratila nádej, že si nájde muža, sa ľudia posmievali, že je *vzácna ako v lete saňa* (Békešská Čaba, Maďarsko).

Šaty robia človeka, hovorí staré príslovie. Preto by všetci, nielen ženy, mali dbať o to, aby nikto nikdy nepovedal: „Vyzeráš ako strašidlo.“

ROZLIČNOSTI

Trojosový, trojosý či trojosí

Do jazykovej poradne Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV sme dostali otázku, akú podobu má mať zložené prídavné meno utvorené z číslovky *tri* (resp. aj z inej číslovky) a z podstatného mena *os*, t. j. či takéto prídavné meno má mať podobu *trojosový*, *trojosý* alebo *trojosí*.

Súčasnú Pravidlá slovenského pravopisu (3. vyd. z roku 2000; ďalej PSP) ani Krátky slovník slovenského jazyka (4. vyd. z roku 2003; ďalej KSSJ) prídavné meno *trojosový*, ale ani prídavné mená *trojosý*, resp. *trojosí* nezaznačujú. Azda aj preto je isté váhanie, akú podobu má mať zložené prídavné meno utvorené z číslovky *tri* (resp. aj z inej číslovky) a z podstatného mena *os* s významom „majúci tri osi“. V jazykovej praxi sa môžeme stretnúť so všetkými tromi podobami uvedeného zloženého prídavného mena, napr. *trojosový*, *trojosý* i *trojosí prives*, *trojosový*, *trojosý* i *trojosí náves*, *trojosový* i *trojosý vozík*. Rovnaký stav je aj pri používaní zložených prídavných mien s inou číslovkou ako *tri*, napríklad s číslovkami *jeden*, *dva* a *štyri*, ako sú prídavné mená *jednoosový* – *jednoosý* – *jednoosí* (napr. *jednoosový*, *jednoosý* i *jednoosí malotraktor*; *jednoosový*, *jednoosý* i *jednoosí motor*; *jednoosový*, *jednoosý* i *jednoosí náves*), *dvojosový* – *dvojosý* – *dvojosí* (napr. *dvojosový* i *dvojosý malotraktor*; *dvojosový motor*; *dvojosová kosačka*, *dvojosá fréza*, *dvojosí vyklápací vlek*), *štvorosový* – *štvorosý* – *štvorosí* (napr. *štvorosový*, *štvorosý* i *štvorosí rušeň*, *štvorosový*, *štvorosý* i *štvorosí vozeň*, *štvorosový zvärací automat*, *štvorosá cisterna*, *štvorosí kľb*). V PSP a KSSJ sa z uvedených prídavných mien uvádza iba prídavné meno *jednoosový*, v KSSJ aj so slovným spojením *jednoosový kryštál*.

V staršom Slovníku slovenského jazyka (1959 – 1968) sa uvádzajú zložené prídavné mená *jednoosový*, *dvojosový*, *trojosový*. Prídavné mená *jednoosový*, *dvojosový*, *trojosový* a *štvorosový* sa uvádzajú v Česko-slovenskom slovníku (1979) ako slovenské ekvivalenty českých slov *jednoosý*, *dvouosý*, resp. *dvojosý*, *trojosý*, resp. *tříosý* a *čtyřosý*, resp. *čtyřosový*. V novom Slovníku súčasného slovenského jazyka (1. zv. písmená A – G, 2006; 2. zv.

písmená H – L, 2011) sú prídavné mená *jednoosový* s výkladom významu „majúci jednu os, pracujúci s jednou osou“ a slovnými spojeniami *jednoosový prívies, jednoosový traktor, jednoosový otočný podvozok, jednoosový teodolit, jednoosový kryštál, jednoosový stav napätosti* a *dvojosový* s výkladom významu „majúci dve osi“ spolu aj so slovnými spojeniami *dvojosový kryštál, dvojosový teodolit, dvojosový železničný vozeň*.

O jednotlivých podobách zložených prídavných mien utvorených z čísloviek *jeden, dva, tri* a *štyri* a z podstatného mena *os* so všeobecným významom „majúci toľko osí, koľko vyjadruje číslovka v prvej časti zloženého slova“ možno konštatovať toto: Podoba zloženého prídavného s príponou *-í* (*jednoosí, dvojosí, trojosí, štvorosí*) je chybná. O podobách zloženého prídavného mena s príponou *-ý* (*jednoosý, dvojosý, trojosý, štvorosý*) možno konštatovať, že sa do prejavov používateľov slovenčiny dostávajú z češtiny, najmä z českých textov, kde sa uvádzajú názvy rozličných strojov, prístrojov, súčiastok a pod., ako to nepriamo potvrdzuje aj Česko-slovenský slovník. V spisovnej slovenčine sú náležité iba podoby prídavných mien *jednoosový, dvojosový, trojosový, štvorosový*, ktoré sa uvádzajú aj v starších a novších jazykových príručkách, lebo tieto podoby zložených prídavných mien sú pravidelne utvorené príponou *-ový*, ktorou sa tvoria vzťahové prídavné mená od názvov vecí.

Na záver: Keďže v jazykovej praxi sú problémy s používaním zložených prídavných mien utvorených z číslovky a z podstatného mena *os* so všeobecným významom „majúci toľko osí, koľko vyjadruje číslovka“, bude vhodné, aby sa prídavné mená *dvojosový, trojosový, štvorosový* zachytili v ďalších vydaniach PSP a KSSJ. Zo slovných spojení citovaných na začiatku, ale aj z ďalších spojení, ktoré sme si vypísali z internetových stránok, náležitú podobu majú slovné spojenia *jednoosový malotraktor, jednoosový motor, jednoosový náves, dvojosový malotraktor, dvojosový motor, dvojosový vyklápací vlek, dvojosová fréza, dvojosová kosačka, dvojosové okno, trojosový náves, trojosový vozík, trojosová vstupná brána, štvorosový kĺb, štvorosový rušeň, štvorosový vozeň, štvorosový zvärací automat, štvorosová cisterna, štvorosová rýchlostná páka*. Napokon možno ešte dodať, že náležité sú aj zložené prídavné mená s číslovkou *päť* a vyššie, ako sú *päťosový, šesťosový, sedemosový, osemosový, deväťosový, desaťosový*, ktoré sme takisto našli na internetových stránkach.

Matej Považaj

SPRÁVY A POSUDKY

Životné jubileum univerzitného profesora Ábela Kráľa

Významná osobnosť slovenskej jazykovedy profesor PhDr. Ábel Kráľ, DrSc., sa dožil v lete okrúhleho životného jubilea. Narodil sa 17. augusta 1932 v Novej Bani. Vyštudoval slovenský a ruský jazyk na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Po skončení štúdií nastúpil roku 1958 do kabinetu fonetiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, ktorý od roku 1971 viedol. Od roku 1982 bol pracovníkom oddelenia fonetiky a všeobecnej jazykovedy Katedry slovenského jazyka FF UK a zároveň pedagógom na tejto katedre. Pri materiálnom aj odbornom budovaní kabinetu aj oddelenia sa inšpiroval zahraničnými fonetickými ústavmi. V rokoch 1965 – 1968 pôsobil ako lektor slovenského jazyka v Kolíne nad Rýnom, v rokoch 1969 – 1971 bol na študijnom pobyte v Ústave fonetiky a komunikácie Univerzity v Bonne a v rokoch 1983 – 1984 absolvoval pracovný pobyt v Ústave fonetiky Univerzity v Kolíne nad Rýnom. Pre nezhody s vedením Filozofickej fakulty Univerzity Komenského odišiel roku 1989 do Ústavu technickej kybernetiky SAV, kde využil svoju vedeckú a organizačnú erudíciu na sformovanie výskumného tímu, ktorý sa zaoberal automatickým rozpoznávaním a automatickou syntézou reči, špeciálne slovenčiny, teda výsostne aktuálnou témou. Toto pracovisko (teraz oddelenie analýzy a syntézy reči Ústavu informatiky SAV) funguje do dnešných dní a zaznamenáva pozoruhodné výsledky najmä v tvorbeanalyzátorov reči pre aplikácie v telekomunikáciách, robotike, medicíne, bankovníctve atď.

V čase spoločenských a politických zmien vstúpil prof. Á. Kráľ do politiky. V rokoch 1990 – 1992 bol poslancom Federálneho zhromaždenia ČSFR. Po vzniku samostatnej Slovenskej republiky sa stal veľvyslancom SR vo Švajčiarsku. Využil tu naplno široký vedomostný rozhľad, zahraničné skúsenosti a znalosť jazykov: hovorí aktívne po anglicky, po nemecky a po rusky a ovláda aj iné jazyky.

Po skončení diplomatickej misie sa vrátil do slovenskej jazykovedy a do univerzitného prostredia. V roku 1998 sa stal vedúcim Katedry slovenského jazyka na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, kde pôsobil do odchodu do dôchodku. Tu mohol odovzdávať výsledky vedeckej činnosti a životné skúsenosti priamo mladej generácii, ktorú mal vo veľkej úcte. A študenti si ho vážili ako vysoko erudovaného a rozhladeného pedagóga. Prednášal fonetiku a fonológiu a jazykovú kultúru, bol predsedom a členom komisií pre obhajoby záverečných bakalárskych, magisterských, dizertačných, rigorózných a habilitačných prác a pre štátne skúšky.

Počas svojej vyše päťdesiatročnej tvorivej práce v odbore publikoval prof. Á. Kráľ viacero kníh a veľa štúdií a článkov. Jeho knižné publikácie predstavujú dnes už klasickú odbornú literatúru. V oblasti experimentálnej fonetiky je to *Atlas slovenských hlások* (1969 – spoluautor), v oblasti teórie jazyka a rečovej činnosti na pozadí semiotiky *Model rečového mechanizmu* (1974), je spoluautorom základnej učebnice pre vysoké školy *Fonetika a fonológia* (1989) aj spoluautorom knižnej práce *Základy jazykovej kultúry* (1990). V pozadí všetkých jeho teoretických prác je zreteľ na praktické využívanie jazyka a na zveľaďovanie jazykovej kultúry v škole (*Slovenská výslovnosť* spolu s gramofónovým kurzom na nácvik slovenskej výslovnosti, 1977), v elektronických médiách a v divadlách (*O javiskovej reči*, 1981) a pod. S tým zámerom publikoval aj rad článkov o ortofonických a ortoepických problémoch spisovnej slovenčiny pod názvom *Kapitoly zo slovenskej výslovnosti* na stránkach Kultúry slova (1974 – 1976).

V ostatných dvoch desaťročiach je prof. Á. Kráľ „dvojdomým“ autorom. Ostáva verný jazykovede. Publikuje v zborníkoch (*Otázky jazykovej kultúry*, 2004; *Jazyk a štýl súčasnej slovenskej publicistiky*, 2006; *Slovenský jazyk na začiatku 21. storočia*, 2007; *Hovorená podoba jazyka v médiách*, 2008 a iné). Tu treba spomenúť aj jeho *Pravidlá slovenskej výslovnosti* z roku 1984, ďalšie vydania v r. 1988, 1996, 2005, 2009, ktoré plnia funkciu kodifikačnej príručky, ďalej činnosť v ortoepickej komisii Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV a činnosť v Ústrednej jazykovej rade ako poradnom orgáne ministra kultúry v otázkach štátneho jazyka. Na druhej strane však časť svojej príslovečnej energie venuje činnosti v občianskom združení Spoločenstvo Kresťanské Slovensko. Je jeho vedúcou ideovou aj organizačnou osobnosťou. V roku 2010 vyšiel almanach dokumentov tohto

spoločenstva s názvom *Zápas o Slovensko* (vydalo ho Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov). V knihe nechýba ani kapitola *Naša materinská reč* (s. 345 – 395), v ktorej sa reflektuje aktuálna jazyková situácia v Slovenskej republike.

V jednom periodiku odpovedal prof. Á. Kráľ na otázku *Ako by ste stručne charakterizovali sám seba?* takto: *Tvrdohlavý a vytrvalý v programe, aktívny, kritický k prostrediu.* Želáme prof. PhDr. Ábelovi Kráľovi, DrSc., aby pri dobrom zdraví a v žičlivej atmosfére plnil svoj životný program aj v ďalších rokoch.

Juraj Glovňa

Vedecké konferencie s názvom Historické mapy oslovujú aj jazykovedcov

Na popud prvej vedeckej konferencie s názvom *Z dejín kartografie na Slovensku*, ktorá sa konala v marci 1976 v Trenčíne, SÚV Geodeticko-kartografickej spoločnosti ČSVTS, Slovenská spoločnosť pre dejiny vied a techniky SAV, Odborná skupina pre kartografiu GKS ČSVTS 1702 a P-ČSVTS pri n. p. Slovenská kartografia usporiadali v Bratislave 18. – 19. mája 1983 seminár s názvom *Historické mapy*, čím odštartovali novú tradíciu vedeckých seminárov a konferencií s touto tematikou, ktorá spája kartografov, geodetov, geológov, architektov, stavbárov, historikov, archívnych pracovníkov a v neposlednom rade aj jazykovedcov – onomastikov. Ďalšie konferencie s rovnomeným názvom sa konali v rokoch 1989, 1997, 2001, 2005 a poslednú zorganizovala Kartografická spoločnosť Slovenskej republiky a Slovenský národný archív 9. septembra 2009 v Bratislave. Z každej konferencie vyšiel aj zborník referátov.

Myšlienkou poznať a znázorniť Zem, jej povrch, jednotlivé časti vrátane ich usporiadania sa zaoberalo ľudstvo už od pradávna. Výsledky týchto poznatkov vyústili aj do mapového obrazu. Mapy odzrkadľujú ľudskú činnosť, zmeny zemského povrchu i štátoprávnych usporiadaní krajín a oblastí

a tým zohrávajú nezastupiteľnú úlohu pri poznávaní spoločensko-hospodárskeho, politického a kultúrneho života v minulosti i dnes. Štúdium historických máp rôznych teritórií prináša neoceniteľné poznatky pre rozličné vedné disciplíny. Hoci na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že historické mapy nepatria do zorného uhla jazykovedcov, majú čo povedať hlavne onomastikom. Obsahujú napríklad staré tvary toponým, ktoré môžu pomôcť pri pátraní po ich pôvode a vzniku, alebo odkrývajú názvy dnes už neexistujúcich objektov, ktoré na súčasných mapách nenájdeme. Poznanie rôznych foriem a grafických záznamov názvov, ktoré sa používali v minulosti na mapách, pomáha aj pri štandardizácii ich súčasných podôb. Odhalením zabudnutých lexém, ktoré sú skryté v týchto názvoch, spoznávame starú apelatívnu lexiku slovenčiny. Ich formálna podoba prispieva k poznaniu vývinu samotného jazyka a inojazyčných vplyvov.

Prvá konferencia s tematikou dejín kartografie na Slovensku sa zamerala predovšetkým na významné slovenské kartografické osobnosti, ale aj na vývoj mapového zobrazenia územia Slovenska a na dejiny banského mapovania.

Na seminári, ktorý sa konal v roku 1983, odznelo 15 referátov v troch blokoch. V prvom bloku autori príspevkov uviedli základné informácie o mapách zo začiatku 20. storočia mapových fondov Štátneho archívu SSR, OBIS-u kartografie pri n. p. Slovenská kartografia, Matice slovenskej a Ústredného archívu Slovenského úradu geodézie a kartografie. V druhom bloku autori referátov rozoberali staršie mapové diela z rôznych hľadísk. V treťom bloku sa zaoberali jednotlivými prvkami historických máp, akými sú napr. názvoslovie, výškopis, ale aj technológia rozmnožovania faksimile, pričom osobitná pozornosť sa venovala „Národopisnej mape uherského Slovenska“. Onomastickej tematike vývinu geografického názvoslovía sú v zborníku z tejto konferencie venované dva referáty, a to príspevok Z. Kolárikovej s názvom *Vývin geografického názvoslovía na mapách stredných a malých mierok* a M. Majtána, ktorý sa venoval vývinu geografického názvoslovía na mapách veľkých mierok. Na konci konferenčného zborníka je uverejnená aj galéria kartografov, ktorí mali v minulosti vzťah k Slovensku.

Po šiestich rokoch sa v roku 1989 v Bratislave konal ďalší seminár. V zborníku z tohto seminára je publikovaných 11 referátov a pokračovalo sa aj v uverejňovaní portrétov a životopisov ďalších kartografov.

O osem rokov neskôr v roku 1997 sa v Bratislave konala vedecká konferencia s názvom *Historické mapy*. Cieľom organizátorov bolo aktivizovať komisiu v kartografickej spoločnosti SR a na konferencii predstaviť zborník, ktorý obsahuje časť vývoja zobrazenia krajiny z fyzickogeografického i socioekonomického hľadiska. Autori zborníkových príspevkov venovali hlavnú pozornosť úlohám vtedajších špecialistov na tvorbu máp, ich účasti na stavbe opevnení, na budovaní inžinierskych sietí i najnovšiemu vedeckému bádaniu našich historických mapových diel ako súčasťou kultúrneho dedičstva. Na konferencii boli tri výstavy – staré mapy, mapy na známkach a kresby zo súťaže „Mapa sveta“. Okrem iného si organizátori konferencie dali úlohu podnietiť záujem o túto problematiku v radoch odborníkov i širokej verejnosti.

V konferenčnom zborníku možno nájsť zaujímavý príspevok S. Kovačevičovej *Využitie historických máp v etnológii na Slovensku*. Autorka ukázala, ako môžu byť historické mapy užitočné pre ďalšiu vednú disciplínu – etnológiu, ale aj pri štandardizácii názvoslovia. Onomastikov zaujme štúdia M. Majtána *Slovenská toponymia v najstarších atlasoch Uhorska*, v ktorej porovnal názvoslovie, rozsah jeho značenia a vplyv maďarskej a nemeckej grafiky na formálnu stránku zápisov názvov v najstarších uhorských atlasoch a význam týchto atlasov pre poznanie vývinu slovenčiny a vývinu toponymie. Zborník celkovo obsahuje 29 príspevkov vrátane tretej časti – galérie už aj súčasných významných kartografov.

Ďalšia konferencia o historických mapách sa konala už o štyri roky v roku 2001 v Bratislave. Konferenčný zborník obsahoval 22 referátov. Hlavným cieľom bolo zhodnotiť poznatky o starých mapách ako súčasťou kultúrneho dedičstva a využiť ich pri kartografickom spracovaní v budúcnosti. Dôvodom tvorenia a spôsobom používania názvov na mapách v minulosti je venovaný príspevok M. Majtána *Slovenské geografické názvy na historických mapách*.

Po štvorročnom intervale 17. marca 2005 bola v Slovenskom národnom múzeu v Bratislave dosiaľ čo do množstva príspevkov najväčšia vedecká konferencia s tematikou historických máp. Ustálenie intervalu medzi konferenciami na štyri roky podnietilo organizátorov na zvýraznenie a zmedzinárodnenie konferencie. Zborník z konferencie obsahuje doteraz najviac príspevkov – 36. Množstvo informácií, ktoré sa z nich možno dozvedieť,

dokazuje, že viaceré staré mapy z nášho územia nie sú len umeleckým a odborným dielom, ale majú aj praktické využitie v súčasnosti pri výskume našej krajiny. Referáty odhalili využitie historických máp v ďalších vedných disciplínach, akou je napr. ekológia, konkrétne krajinnoekologický výskum, alebo pri odhaľovaní náboženskej štruktúry v minulosti, ale aj nové poznatky vo vývoji softvéru pri lokalizácii máp 2. a 3. vojenského mapovania. Už tradične jazykovedcov zaujme štúdia M. Majtána *Mapy v rukopisnej slovenskej učebnici zemepisu sveta z roku 1760*, ktorou je voľný a aktualizovaný preklad latinskej učebnice sveta *Geographica globi terraquee Synopsis* od J. Hübnera s názvom *Krátke poznamenáni sweta*. Autor sa zameril na charakteristiku obsahu, jazyka, štýlu textu, názvoslovía a opisu mapiek, ktorých je v tomto diele dovedna 28.

Tematika referátov zatiaľ poslednej konferencie o historických mapách bola rôznorodá. Príspevky v zborníku nazerajú na tému historických máp z rôznych uhlov pohľadu podľa cieľov, odboru a špecializácie ich autorov. Referujúci predstavili napr. niektoré známe i menej známe mapové diela a osobnosti kartografie, nové projekty výpočtovej techniky pri spracúvaní máp a využitie informačných technológií. J. D. Bláha poukázal na estetickú stránku historických máp. Zaujímavý bol príspevok A. Beláka a M. Belákovvej *Možnosti využitia mapového fondu Ústredného archívu geodézie a kartografie na príklade onomastického výskumu*. Prevažná časť štúdie sa zaoberá podrobnou charakteristikou mapového fondu Ústredného archívu geodézie a kartografie a zhodnotením záujmu bádateľov z rôznych vedných odborov o štúdium máp. Napríklad záujemcovia z oblasti jazykovedy sú zastúpení štyrmi percentami. V závere príspevku autori stručne zhodnotili a na názornom príklade názvu obce *Jarná* ukázali, ako môžu mapy pomôcť pri onomastickom výskume, konkrétne napr. pri vývine názvov obcí a pri ich štandardizácii.

Kartografická spoločnosť Slovenskej republiky a Geografický ústav Slovenskej akadémie vied okrem konferencií usporadúvajú v dvojročných cykloch semináre *Aktivity v kartografii*. Posledný seminár sa konal 11. októbra 2012 v Bratislave a bol venovaný pamiatke ich zakladateľa Ing. Jána Pravdu, DrSc. Cieľom týchto seminárov je poskytnúť priestor na prezentáciu kartografických aktivít a informovať o tvorbe máp v rôznych vedeckých disciplínach a o možnostiach ich využitia aj odborníkmi z iných vedných disciplín.

Konferenčné zborníky vychádzajú vždy dopredu a sú k dispozícii priamo na konferenciách a seminároch, čo je výhoda, lebo nie je potrebné čakať na ich vydanie. Na druhej strane to je na škodu kvality jednotlivých príspevkov. Mnohé nedostatky alebo nepresnosti, prípadne nové podnety, ktoré odhalí diskusia po odznení každého referátu, už nie je možné v publikovaných príspevkoch korigovať a doplniť. Vedecké konferencie o historických mapách sú však bezpochyby poučné a podnetné pre bádateľov z mnohých vedných odborov a aj jazykovedci sa môžu obohatiť o nové poznatky a možnosti využitia starých máp pre svoj vedecký výskum. Napr. neznáma stará mapa honov v Lamači, ktorú prezentoval M. Zeman na poslednej konferencii, môže novými chotárnymi názvami doplniť materiál v kartotéke slovenských terénnych názvov Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV a pomôcť pri koncipovaní slovníka lexiky slovenských anojkoným. Informácie o možnostiach mapovej tvorby môžu byť zase užitočné pre areálové spracovanie určitých jazykových javov (napr. v dialektológii alebo v onomastike), pri ktorom sa využívajú rozličné mapové podklady. Dúfame, že organizátori budú naďalej pokračovať v rozbehnutej tradícii vedeckých konferencií a zborníkov s názvom *Historické mapy*, ako aj seminárov o novinkách v kartografii, k čomu im želáme veľa úspechov.

Iveta Valentová

SPYTOVALI STE SA

Prídavné meno časozberný. – P. Nemeč z Bratislavy sa spytuje, aký je správny preklad anglického slovného spojenia *time lapse*, lebo slovo *časozberný*, s ktorým sa v tejto súvislosti stretáva, nenašiel v onlineovom slovníku. Ide mu o to, „ako pomenovať filmy, ktoré sú nakrútené spojením snímok, ktoré vznikli v rozpätí určitého dohodnutého času“.

Prídavné meno *časozberný* sa neuvádza ani v Pravidlách slovenského pravopisu (2000), ani v Krátkom slovníku slovenského jazyka (2003), ale ani v novom Slovníku súčasného slovenského jazyka (1. zv. písmená A – G, 2006). Je to relatívne nový lexikálny prostriedok potrebný na vyjadrenie významu „zachytávajúci, snímajúci priebeh udalosti v istých časových intervaloch“. Zložené prídavné meno *časozberný* je utvorené z podstatného mena *čas* a z prídavného mena *zberný* s významom „týkajúci sa zberu, zbierania, zhromažďovania niečoho, určený na zbieranie“, spojených spájacou morférou (hláskou) *o*. Na internetových stránkach sme našli aj výpoveď vysvetľujúcu, čo je to *časozberné fotografovanie*: *Časozberné fotografovanie je filmová technika, pri ktorej je počet zachytených filmových snímok za sekundu oveľa nižší než ten, ktorý bude následne použitý na prehrávanie zachytenej sekvencie*. Okrem spojenia *časozberné fotografovanie* sme našli aj tieto ďalšie slovné spojenia s prídavným menom *časozberný*: *časozberný dokument, časozberný režim, časozberný záznam, časozberná kamera, časozberná spúšť, časozberné snímanie, časozberné video*.

Na záver: Na vyjadrenie významu „zachytávajúci, snímajúci priebeh udalosti v istých časových intervaloch“ je vyhovujúce zložené prídavné meno *časozberný*, preto netreba zaň hľadať ako náhradu iný jazykový prostriedok. Prídavné meno *časozberný* bude vhodné zaradiť aj do ďalších vydaní lexikografických príručiek.

Matej Považaj

Z JAZYKOVÝCH RUBRIÍK

Srdcový – srdečný

SILVIA DUCHKOVÁ

Nejeden z nás už počul o niekom, že má vrodenuú *srdečnú vadu*, o inom, že dostal *srdečný záchvat*, a niekto sa zas priznával k svojej *srdečnej záležitosti*. Používatelia slovenčiny, ktorí majú dobrý jazykový cit, v takýchto spojeniach by však použili prídavné meno *srdcový*. Je to preto, že obe prídavné mená – *srdečný* aj *srdcový* – sú odvodené od slova *srdce*, ale každé má iný význam a inú slovnú spájatelnosť.

Prídavné meno *srdečný* sa týka srdca ako symbolu citu, citovosti a má význam „vyžarujúci kladné city, prejavujúci láskavosť“, napr. *srdečný človek*, *srdečná atmosféra*, *srdečný úsmev*. Prídavné meno *srdečný* teda pomenúva vlastnosť, je to tzv. kvalitatívne prídavné meno, a jeho synonymnými výrazmi sú prídavné mená *milý*, *prívetivý*, *láskavý*, *priateľský*, *úprimný*. Priamy vzťah k srdcu vyjadruje vzťahové prídavné meno *srdcový*, ktoré má význam „týkajúci sa srdca ako orgánu“, napr. *srdcový sval*, *srdcová komora*, *srdcová činnosť*, čiže aj *srdcová chyba* (nie „vada“), *srdcový záchvat*. Aj o osobe alebo veci, ktorá sa dotýka nášho srdca, hovoríme, že je našou *srdcovou záležitosťou*.

(Roľnícke noviny, 2008, č. 44, 31. októbra, s. 19)

Nič menej?

SILVIA DUCHKOVÁ

Zámeno *nič* je súčasťou mnohých ustálených a frazeologických spojení, napr. *z ničoho nič*; *kde nič, tu nič*; *nestojí to za nič*; *ja nič, ja muzikant*. Známy je aj výraz *nič viac a nič menej*, ktorý znamená „iba toľko, pres-

ne toľko“, napr. *dostal svoje – nič viac a nič menej*. Zavše sa zámeno *nič* dostáva do spojenia s číslovkou *menej* napr. v takejto vete: *Spočiatku sme mali problémy, nič menej sme sa nevzdali*. Je očividné, že výraz *nič menej* významovo nekorešponduje s frazeologickým výrazom *nič viac a nič menej*. V uvedenej vete má vyjadriť odporovací význam. Ten sa však v slovenčine vyjadruje spojками *ale, však, jednako, predsa, napriek tomu*. Vo výraze *nič menej* môžeme dešifrovať poslovenčený český výraz *nicméně*, ktorý sa v češtine používa ako knižné slovo v odporovacom význame, napr. *Jeho stav se zhoršil, nicméně nešel k lékaři*. V slovenčine máme dostatok výrazov na vyjadrenie odporu a nemusíme siahnuť za výpožičkou *nič menej*, ktorá navyše môže znejasňovať obsah výpovede. Aby sme jej rozumeli, formulujeme ju takto: *Spočiatku sme mali problémy, ale (jednako, predsa však, napriek tomu) sme sa nevzdali*.

(Roľnícke noviny, 2008, č. 45, 7. novembra, s. 19)

Chcú a rozumejú

SILVIA DUCHKOVÁ

Hoci málokto rodový používateľ slovenčiny vie vymenovať všetky slovesné vzory, väčšina nemá problém s časovaním. Jednako sa zavše objavujú tvary, ktoré nie sú správne. Ide o tvary 3. osoby množného čísla sloves *chciet'* a *rozumieť'*. Presvedčajú nás o tom tieto slovné spojenia: *chcejú zrušiť poplatky za štúdium; nech si myslia, čo chcia; humor a spravodlivosť si rozumia; Česi slovenčine ťažko rozumia*.

Sloveso *chciet'* patrí medzi nepravidelné slovesá a tvar 3. osoby množného čísla je *chcú*, nie *chcejú* ani *chcia*, ako hovoria niektorí. Sloveso *rozumieť'* je jedným zo slovesných vzorov a v 3. osobe množného čísla má tvar *rozumejú*, nie *rozumia*. Uvedené slovné spojenia majú takúto správnu gramatickú podobu: *chcú zrušiť poplatky za štúdium; nech si myslia, čo chcú; humor a spravodlivosť si rozumejú; Česi slovenčine ťažko rozumejú*.

(Roľnícke noviny, 2008, č. 46, 14. novembra, s. 19)

Obsah 46. ročníka

FINDRA, Ján: Zvuková realizácia textu v elektronických médiách	193
HAŠANOVÁ, Jana: <i>Zdvorilá komunikácia vo vzťahu lekár – pacient ako prejav kultúrnosti</i>	21
KAČALA, Ján: Jazyk v knihe Emila Benčíka o troch slovenských kráľoch ducha	3
KAČALA, Ján: O niektorých základných otázkach slovenskej skladby	199
KAČALA, Ján: Osobnosť Eugena Paulinyho	321
KAČALA, Ján: Spomienka (nielen) na PhDr. Štefana Peciara, CSc. (1912 – 1989)	257
KAČALA, Ján: <i>Veterán – veteráni aj veterán – veterány</i>	71
KOZA, Július – PITTICH, Eduard: Súpis termínov z astronómie (pokračovanie)	331
KRÁLIK, Ľubomír: <i>Protestanti a protestujúci</i>	17
MISLOVIČOVÁ, Sibyla: O skloňovaní podstatných mien zakončených na <i>-la</i>	11
MISLOVIČOVÁ, Sibyla: Písanie veľkých písmen v rozličných pomenovaniach olympiády	129
POVAŽAJ, Matej: Činnosť terminologických komisií a aktuálne problémy slovenskej terminológie	65
POVAŽAJ, Matej: Rázsochy	276
ROLLEROVÁ, Anna: Fándlyho príspevok k šíreniu ľudovej zdravotníctva (Pri príležitosti 220. výročia vydania diela <i>Pilní domajší a poľní hospodár</i>)	267
VALENTOVÁ, Iveta: Galicizmy v Historickom slovníku slovenského jazyka	76
VANČOVÁ, Iveta: Významy a používanie slovesa <i>prezvoniť</i>	133

DISKUSIE

FINDRA, Ján: Maturita 2012 a ako ďalej	137
HORŇANSKÝ, Imrich: Projekt EuroGeoNames a jedna poznámka k výslovnosti slovenských geografických názvov	85
POVAŽAJ, Matej: O názvoch <i>Transylvánia, Transylvánska kotlina</i> , resp. <i>Transilvânia, Transilvánska kotlina</i>	343

Z HISTORICKEJ LEXIKY

KRAJČOVIČ, Rudolf: Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladom názvov obcí a miest (31 – 36)	25, 93, 145, 214, 280, 349
---	----------------------------

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

DVORNICKÁ, Eubica: Cesta k slncu (1 – 2)	34, 102
MARIČOVÁ, Anna: Zemiaky a ich spracovanie v staropazovskej kuchyni	290
RAMŠÁKOVÁ, Anna: <i>Zafše še fšelico džečskom zvravilo</i>	154
SMATANA, Miloslav: Nárečové názvy niektorých nejedlých plodov a nepodarkov z našich sadov a záhrad	223
ŠIMUNOVÁ, Dagmar: <i>Suknica jej večne visí...!</i>	357

ROZLIČNOSTI

<i>Dcérska spoločnosť a dcérina spoločnosť</i> . M. Považaj	161
<i>Lužický Srb a Lužičan</i> . J. Kačala	112
Nový význam slovesa <i>zaslepiť</i> . M. Považaj	231
Používanie príslovky <i>profesorsky</i> . I. Vančová	298
Používanie slovesa <i>spojazdniť</i> . I. Vančová	46
<i>Stornovací poplatok – stornopoplatok</i> . M. Považaj	296
<i>Trojosový, trojosý či trojosí</i> . M. Považaj	361

SPRÁVY A POSUDKY

Cenný zborník venovaný dielu Samuela Cambela. J. Kačala	305
Čerstvý sedemdesiatnik Juraj Dolník a človečenské univerzum konštituované jazykom. M. Šimková	302
Hommage à Alexandra Jarošová. Ľ. Balážová	115
Jazykový odbor Matice slovenskej v rokoch 2007 – 2012. R. Hlavatá	237
Letná škola prekladu 2011. D. Zvončeková	53
Posledná rozlúčka s profesorom Vincentom Blanárom. J. Kačala	300
Profily slovenských jazykovedcov 20. storočia. I. Ripka	119
Životné jubileum profesora Antona Košťála. Z. Sehnalová – R. Sehnal	164
Rozvoj jazykových technológií na Slovensku a vo svete. 10 rokov Slovenského národného korpusu. K. Gajdošová	167
Užitočné dielko v príhodnom čase. A. Ferenčíková	175
V mene priateľských slovensko-maďarských vzťahov. L. Mandelíková	311
Vedecké konferencie s názvom Historické mapy oslovujú aj jazykovedcov. I. Valentová	365
Veta a súvetie v písanom jazyku a v živej komunikácii. E. Chrenková	58
Vyšlo aktuálne Slovenské veterinárske anatomické názvoslovie. T. Hamar	171
Významné jubileum doktora Mateja Považaja. S. Mislavičová	234
Významné jubileum Jany Skladanej. R. Ondrejková – T. Laličková	48
Za docentom Ladislavom Navrátilom. R. Hlavatá	51

Zborník <i>Jazyk – historický fenomén</i> v intenciách vedeckých inšpirácií	179
K. Habovštiakovej. K. Dudová	179
Životné jubileum univerzitného profesora Ábela Kráľa. J. Gloná	363

SPYTOVALI STE SA

<i>Dojáreň</i> . M. Považaj	126
<i>Dopekáreň</i> . S. Mislovíčová	61
<i>Flip-flop</i> . K. Kálmánová	185
<i>Odkalisko</i> . M. Považaj	316
Prídavné meno <i>časozberný</i> . M. Považaj	370
<i>Štetec</i> či <i>mašl'ovačka</i> ? M. Považaj	184
<i>Tepelnotechnické služby</i> alebo <i>tepelno-technické služby</i> ? M. Považaj	250

Z JAZYKOVÝCH RUBRÍK

Čím na muchy? I. Vančová	255
Čo je <i>špaldá</i> ? I. Vančová	63
<i>Hráme</i> alebo <i>hrajeme futbal</i> ? I. Vančová	189
<i>Hýčkajúca sada</i> ? K. Kálmánová	318
Pomlčka a spojovník. K. Kálmánová	318
<i>Chcú</i> a <i>rozumejú</i> . S. Duchková	372
Izby, cez ktoré sa prechádza. K. Kálmánová	127
<i>Melón</i> alebo <i>dyňa</i> ? I. Vančová	188
<i>Meruôsmy</i> . S. Duchková	320
Najdlhšie slovo v slovenčine. K. Kálmánová	252
S príjemnejšou obsluhou. S. Duchková	252
<i>Nič menej</i> ? S. Duchková	371
Niekoľko slov o predložke <i>pri</i> . S. Duchková	127
O kultúre písomnej komunikácie. K. Kálmánová	319
Pomenovania zvierat. I. Vančová	128
Pozvanie na pečené husi. I. Vančová	256
Pravopis násobných čísloviek. I. Vančová	254
Slovosled vo vetách so zámenom <i>ktorý</i> . S. Duchková	254
<i>Srdcový</i> a <i>srdečný</i> . S. Duchková	371
<i>Upomienkové predmety</i> ? S. Duchková	189
<i>V prevažnej miere</i> . S. Duchková	190
<i>Vidíme sa zajtra</i> . K. Kálmánová	187
<i>Obilie</i> , <i>obilniny</i> a <i>obiloviny</i> . I. Vančová	187
<i>Z Ružomberka do Kežmarku</i> . I. Vančová	253

NAPÍSAĽI STE NÁM

Maturita – hádaj, na čo myslím! Maturant z Banskej Bystrice	191
Index 46. ročníka. S. Mislovičová	377
Informácie autorom	64
Obsah 46. ročníka	373

Index 46. ročníka

Kurzívou sú vytlačené slová, spojenia slov, väzby a pod., ktoré sa podrobnejšie rozoberajú z významovej, pravopisnej, výslovnostnej, gramatickej a štylistickej stránky.

Aktivity v kartografii, správa z vedeckého seminára venovaného pamiatke Ing. Jána Pravdu 365 – 369

ale, význam a používanie 372

apoafrodisium, význam termínu 331

apoareum, význam termínu 331

apogalaktikum, význam termínu 332

apojovium, význam termínu 332

apokronum, význam termínu 331

apouranum, význam termínu 332

areocentrická vzdialenosť, význam termínu 332

areografická dĺžka, význam termínu 332

areografická šírka, význam termínu 332

areografické súradnice, význam termínu 332

argument evokcie, význam termínu 332

barla, skloňovanie 11 – 16

BENČÍK, Emil: Králi ducha, recenzia 3 – 11

Bielorus, pravopis 112

BLANÁR, Vincent, nekrológ 300 – 301

čapačka, význam a používanie 255

Carringtonov poludník, význam termínu 332

Comptonov rozptyl, význam termínu 331

CP hviezda, význam termínu 333, 335

cubevano, význam termínu 333, 336

cvikla, skloňovanie 11 – 16

čakáreň 126

časozberný, č. záznam, č-á kamera, č-á spúšť,

č-é fotografie, význam a používanie 370

červená škrvna, význam termínu 333

čitáreň 126

DANKO, Ján – ŠIMON, František

– ARTIMOVÁ, Jozefa: Nomina anatomica veterinaria – Slovenské veterinárske

anatomické názvoslovie, recenzia 171 – 174

dcérin, význam a používanie 161 – 163

dcérsky, d-a spoločnosť, význam a používanie 161 – 163

dejiny jazyka: galicizmy v Historickom slovníku slovenského jazyka 76 – 84; lexika stredovekej slovenčiny 25 – 33, 93 – 101, 145 – 153, 214 – 222, 280 – 289, 349 – 356

demonštrant, význam a používanie 20

demonštrovať, význam a používanie 20

desaťosový, význam a používanie 362

deväťosový, význam a používanie 362

dialektológia: nárečové slová v slovenských rozprávkach 154 – 160; názvy nejedlých plodov a nepodarkov v slovenských

nárečiach 223 – 230; pomenovania oblečenia v slovenských nárečiach 357 – 360;

slovo *slnko* v slovenských nárečiach 34

– 45, 102 – 111; zemiaky a ich spracovanie v staropazovskej kuchyni 290 – 295

dobuť, d. kredit, význam a používanie 133

dojáreň, kruhová d., rybinová d., modernizácia

d-i, tvorenie, význam a používanie 126

DOLNÍK, Juraj, medailón pri príležitosti životného jubilea 302 – 305

Dolný Moštenec, pôvod názvu 354

dopekáreň, význam a používanie 61 – 62

dopekať, význam a používanie 61 – 62

dopiecť, význam a používanie 61 – 62

dutina protuberancie, význam termínu 333, 335

dvojosový, tvorenie, význam a používanie 361 – 362

dyňa, význam a používanie 188

Edgeworthov-Kuiperov pás, význam termínu 333, 336

elastický rozptyl, význam termínu 333

Ellermanova bomba, význam termínu 333

ememeska 133

ememeskovať 133

ememeska 133

- esemeskovať 133
evekcia, význam termínu 333
evektívna rezonancia, význam termínu 333
eviktívna rezonancia, význam termínu 333
exoplanéta, význam termínu 333, 334
extrasolárna kométa, význam termínu 333, 334
extrasolárna sústava, význam termínu 334
extrasolárny meteoroid, význam termínu 334
- FÁNDLY, Juraj: Piľní domajší a poľní
 hospodár, analýza diela 267 – 275
filrogram, význam termínu 334
flip-flop, význam a používanie 185 – 186
formula, skloňovanie 11 – 16
- galileovská transformácia*, význam termínu 334
geocentrická vzdialenosť, význam termínu 334
geocentrický, význam termínu 334
 GOTTHARDOVÁ, Gabriela: Slovenský jazyk.
 Syntax, recenzia 58 – 60
granula, skloňovanie 11 – 16
greenwichský poludník, význam termínu 334
- heliocentrická vzdialenosť*, význam termínu 334
heliocentrický, význam termínu 334
hladička, význam a používanie 185
Horný Moštenec, pôvod názvu 354
hrat', časovanie 189 – 190
- hcieť*, časovanie 373
chemický pekuliárna hviezda, význam termínu 333, 335
Chorvát, význam a používanie 112
chromosférická sieť, význam termínu 335
- interstelárny meteoroid*, význam termínu 335
inverzný Comptonov rozptyl, význam termínu 335
- IVANOVÁ, Martina: Syntax slovenského
 jazyka, recenzia 199 – 213
- JAROŠOVÁ, Alexandra, medailón pri
 príležitosti životného jubilea 115 – 118
- Jazyk – historický fenomén, recenzia zborníka
 179 – 183
 jazyk a spoločnosť: úvaha o maturitných
 testoch 137 – 144, 191 – 192
 Jazykovedné dielo Sama Czambela, recenzia
 zborníka 305 – 310
 Jazykovo-literárno-historické dotyky
 slovenčiny a maďarčiny v synchronnom
 a diachrónnom priereze, recenzia zborníka
 311 – 315
 Jazykový odbor Matice slovenskej v rokoch
 2007 – 2012, správa 237 – 249
jednako, význam a používanie 372
jednoosový, tvorenie, význam a používanie
 361 – 362
jovicentrická vzdialenosť, význam termínu 335
jovicentrický, význam termínu 335
Juhoafričan, význam a používanie 112
- KAČALA, Ján: Profily slovenských
 jazykovedcov, recenzia 119 – 125
kapsula, skloňovanie 11 – 16
kavita protuberancie, význam termínu 333, 335
KBO, význam skratky 335
Kelvinov-Helmholtzov čas, význam termínu 335
Kelvinova-Helmholtzova nestabilita, význam
 termínu 335
kentaur, význam termínu 335
kentaury, význam termínu 336
Kežmarok, skloňovanie 253 – 254
klasický Kuiperov objekt, význam termínu 333,
 336
klasický Kuiperov pás, význam termínu 336
kolekcia, význam a používanie 318
konvektívna bunka, význam termínu 336
korónálna dutina, význam termínu 336
 KOŠŤÁL, Anton, medailón 164 – 167
kozmickej priester, význam termínu 336
 KRÁĽ, Ľuboš, medailón pri príležitosti
 životného jubilea 363 – 365
ktorý, význam a používanie 254
Kuiperov pás, význam termínu 333, 336
 kukurica 188
Kysucké Nové Mesto, pôvod názvu 281 – 282

ladička, význam a používanie 185
lejáreň 126
Letná škola prekladu 2011, správa
z konferencie prekladateľov 53 – 58
Lietavská Lúčka, pôvod názvu 97 – 98
livatí, pôvod a význam 25
livina, pôvod a význam 25
Livina, pôvod názvu 25
livov, pôvod a význam 25 – 26
Livov, pôvod názvu 26
loď, pôvod a význam 26
lodina, pôvod a význam 26
Lodno, pôvod názvu 27
lodný, pôvod a význam 27
lodzina, pôvod a význam 26
lok, pôvod a význam 27
Lok, pôvod názvu 27
lokca, pôvod a význam 27
Lokca, pôvod názvu 27
lom, pôvod a význam 28
Lomné, pôvod názvu 29
lomnica, pôvod a význam 28
lomnička, pôvod a význam 28 – 29
Lomnička, pôvod názvu 29
lomný, pôvod a význam 29
lopúch, pôvod a význam 29
Lopúchov, pôvod názvu 29
lopušina, pôvod a význam 29 – 30
Lopušné Pažite, pôvod názvu 30
lopušný, pôvod a význam 30
Lorentzova transformácia, význam termínu
336
lov, pôvod a význam 30
Lovce, pôvod názvu 31
lovča, pôvod a význam 30
Lovča, pôvod názvu 30 – 31
lovčica, pôvod a význam 31
Lovčica, pôvod názvu 31
Lovčica-Trubín, pôvod názvu 31
lovec, pôvod a význam 31
lovíť, pôvod a význam 31
loza, pôvod a význam 31
ložin, pôvod a význam 32
Ložín, pôvod názvu 32
lub, pôvod a význam 32

luben, pôvod a význam 32
lubeník, pôvod a význam 32
Lubeník, pôvod názvu 32
lubica, pôvod a význam 93
Lubica, pôvod názvu 93
lubina, pôvod a význam 93
Lubina, pôvod názvu 93
lubovec, pôvod a význam 94
Lubovec, pôvod názvu 94
ľúby, pôvod a význam 94
Lúč na Ostrove, pôvod názvu 94 – 95
lúč, pôvod a význam 94 – 95
lučatín, pôvod a význam 95
Lučatín, pôvod názvu 95
lúčen, pôvod a význam 95
lúčenec, pôvod a význam 95 – 96
Lučenec, pôvod názvu 96
lučetín, pôvod a význam 95
lúčina, pôvod a význam 96
Lučivná, pôvod názvu 96 – 97
lučivný, pôvod a význam 97
lučivo, pôvod a význam 97
lúčka, pôvod a význam 97 – 98
ludan, pôvod a význam 98
Ludanice, pôvod názvu 98
lúdiť, pôvod a význam 98
luh, pôvod a význam 98
lúka, pôvod a význam 98 – 99
Lúka, pôvod názvu 98 – 99
lukavica, pôvod a význam 99
Lukavica, pôvod názvu 99
lukov, pôvod a význam 99
líkov, pôvod a význam 99
Lukov, pôvod názvu 99
Luková, pôvod názvu 99
Lukové, pôvod názvu 99
líkovišťa, pôvod a význam 100
líkovištia, pôvod a význam 100
Lukovištia, pôvod názvu 100
lula, pôvod a význam 145
Lula, pôvod názvu 145
ľula, pôvod a význam 145
lupa, pôvod a význam 145
lúpať, pôvod a význam 145
lupoč, pôvod a význam 145

- Lupoč*, pôvod názvu 145
lutila, pôvod a význam 146
Lutila, pôvod názvu 146
lutina, pôvod a význam 146
Lutina, pôvod názvu 146
lutiša, pôvod a význam 146
Lutiše, pôvod názvu 146
lútoť, pôvod a význam 146
Lútoť, pôvod názvu 146
lúty, pôvod a význam 146
Lužany pri Topli, pôvod názvu 147
Lužene, pôvod a význam 147
Lužica, význam a používanie 113
lužický, význam a používanie 112 – 114
Lužický Srb, pravopis, význam a používanie 112 – 114
Lužičan, význam a používanie 112 – 114
Lužičanka, význam a používanie 113
Lysá pod Makytou, pôvod názvu 147
lysica, pôvod a význam 147
Lysica, pôvod názvu 147
lysý, pôvod a význam 147
- mača*, pôvod a význam 148
máčať, pôvod a význam 286
Mačov, pôvod názvu 148
mad, pôvod a význam 149, 217
madunica, pôvod a význam 218
Madunice, pôvod názvu 218
magnetar, význam termínu 336
magnetický element, význam termínu 334
machuľa, pôvod a význam 149
Machulinec, pôvod a význam 149
majer, pôvod a význam 149, 150
- Majere*, pôvod názvu 149 – 150
Majerovce, pôvod názvu 150
major, pôvod a význam 150
mákať, pôvod a význam 150
makov, pôvod a význam 150
Makov, pôvod názvu 150
Makovec, pôvod názvu 151
makovec, pôvod a význam 151
makrospíkula, význam termínu 336
- Malá Lodina*, pôvod názvu 26 – 27
Malá Lúč, pôvod názvu 94 – 95
Malá Mača, pôvod názvu 148
Malacky, pôvod názvu 152
Malčice, pôvod názvu 151
malé teleso slnečnej sústavy, význam termínu 337
malica, pôvod a význam 151
malička, pôvod a význam 152
malina, pôvod a význam 152
Málinec, pôvod názvu 152
malužina, pôvod a význam 214
Malužiná, pôvod názvu 214
malý, pôvod a význam 214
malžena, pôvod a význam 214 – 215
Malženice, pôvod názvu 214 – 215
maňa, pôvod a význam 215
Maňa, pôvod názvu 215
manín, pôvod a význam 215 – 216
manina, pôvod a význam 216
Marhaň, pôvod názvu 216
mastička, význam a používanie 185
mašlovačka, význam a používanie 184 – 185
mašúr, pôvod a význam 216 – 217
Mašurov, pôvod názvu 216 – 217
med, pôvod a význam 149, 217
medaila, skloňovanie 11 – 16
 medailóny: DOLNÍK, Juraj 302 – 305; JAROŠOVÁ, Alexandra 115 – 118; KOŠTÁL, Anton 164 – 167; PAULINY, Eugen 321 – 331; PECIAR, Štefan 357 – 366; POVAŽAJ, Matej 234 – 236; SKLADANÁ, Jana 48 – 51
medovar, pôvod a význam 217
Medovarce, pôvod názvu 217
medovarec, pôvod a význam 217
medunica, pôvod a význam 218
medveď, pôvod a význam 218
Medvedie, pôvod názvu 218
medvedzí, pôvod a význam 218
medza, pôvod a význam 218 – 219
Medzane, pôvod a význam 219
Medzany, pôvod názvu 219
medi, význam 219
Medzibrodie nad Oravou, pôvod názvu 220

medzibrodie, pôvod a význam 219 – 220
medzibrodný, pôvod a význam 220 – 221
medzihviezdny meteoroid, význam termínu 335
medzihviezdny priestor, význam termínu 337
Medzilaborce, pôvod názvu 220
mel, pôvod a význam 221
meľ, pôvod a význam 221
melčica, pôvod a význam 221
Melčice, pôvod názvu 221
melký, pôvod a význam 221
melón, význam a používanie 188
merač, pôvod a význam 280
Merašice, pôvod názvu 280
merať, pôvod a význam 280
merník, pôvod a význam 280 – 281
Merník, pôvod názvu 280 – 281
meruôsmy, význam a používanie 320
mestečko, pôvod a význam 281
Mestečko, pôvod názvu 281
mestisko, pôvod a význam 281
Mestisko, pôvod názvu 281
mesto, pôvod a význam 281 – 282
metropola, skloňovanie 11 – 16
Mičidl'ane, pôvod názvu 285 – 286
Mieho rozptyl, význam termínu 337
Mieho teória, význam termínu 337
miestisko, pôvod a význam 281
miezga, pôvod a význam 282 – 283
Miezgovce, pôvod názvu 282 – 283
miezgovce, pôvod a význam 283
Milankovičova teória, význam termínu 337
Milankovičove cykly, význam termínu 337
mláďa, pôvod a význam 283
Mláďzovo, pôvod názvu 283
mlyn, pôvod a význam 283
mlynár, pôvod a význam 283
Mlynárovce, pôvod názvu 283 – 284
mlynárovci, pôvod a význam 283 – 284
mních, pôvod a význam 284
mníchov, pôvod a význam 284
Mníchova Lehota, pôvod názvu 284
mníšek, pôvod a význam 284
Mníšek nad Hnilcom, pôvod názvu 284
Mníšek nad Popradom, pôvod názvu 284
moča, pôvod a význam 285
Moča, pôvod názvu 285
močiar, pôvod a význam 285
Močiar, pôvod názvu 285
Močidl'any, pôvod názvu 285 – 286
močidlo, pôvod a význam 286
močiť, pôvod a význam 286
moder, pôvod a význam 286 – 287
modr, pôvod a význam 286 – 287
Modra, pôvod názvu 286 – 287
Modra nad Cirochou, pôvod názvu 287
modrov, pôvod a význam 287
Modrová, pôvod názvu 287
modrovka, pôvod a význam 287
Modrovka, pôvod názvu 287
modrový, pôvod a význam 287
modrý, pôvod a význam 288
Modrý Kameň, pôvod názvu 288
Mokrá Lúka, pôvod názvu 98 – 99
mokrad', pôvod a význam 349
Mokrad', pôvod názvu 349
mokradie, pôvod a význam 349
mokradzie, pôvod a význam 349
Mokrance, pôvod názvu 349 – 350
mokranec, pôvod a význam 349 – 350
mokroluh, pôvod a význam 350
Mokroluh, pôvod názvu 350
Mokrý Háj, pôvod názvu 350
mokrý, pôvod a význam 350
mola, *moľa*, pôvod a význam 350
molča, pôvod a význam 350 – 351
Moravane, pôvod a význam 351 – 352
Moravany nad Váhom, pôvod názvu 351 – 352
Moravci, pôvod a význam 352 – 353
Moravjane, pôvod a význam 351 – 352
Moretonova vlna, význam termínu 337
morii', pôvod a význam 353
moroven, pôvod a význam 353 – 354
Morovno, pôvod názvu 353 – 354
mosnica, pôvod a význam 353
most, pôvod a význam 354
mostenec, pôvod a význam 354
mostenica, pôvod a význam 354 – 355
mostený, pôvod a význam 355
mostišče, pôvod a význam 355

mostište, pôvod a význam 355
Mostište, pôvod názvu 355
mostný, pôvod a význam 355
moštenec, pôvod a význam 354
moštenica, pôvod a význam 354 – 355
Moštenica, pôvod názvu 354 – 355
môlča, pôvod a význam 350 – 351
Môlča, pôvod názvu 350 – 351
mraziareň 126
mrhaň, *mrhán*, pôvod a význam 216

muchárík, význam a používanie 255
mucholapka, význam a používanie 255
Müllerova matica, význam termínu 337
multikanálový spektropolarimeter; význam termínu 337

nanoerupcia, význam termínu 337
napriek tomu, význam a používanie 372
nárazová vlna, význam termínu 338
Navierova-Stokesova rovnica, význam termínu 338

NAVRÁTIL, Ladislav, nekrológ 51 – 53
nebeské teleso, význam termínu 338
neelastický rozptyl, význam termínu 338
nekrológy: BLANÁR, Vincent 300 – 301;
NAVRÁTIL, Ladislav 51 – 53
nepriechodný, *n-á izba*, význam a používanie 127

Nové Mesto nad Váhom, pôvod názvu 281 – 282

Novozéland'an, pravopis 112
nulý poludník, význam termínu 338, 342

obilie, význam a používanie 187 – 188
obilninový, význam a používanie 188
obilniny, význam a používanie 187 – 188
obilný, *o. sklad*, *o-é pole*, význam a používanie 188
obliekareň 126
odkalisko, význam a používanie 316 – 317
odkaliť, význam a používanie 317
odkaľovať, význam a používanie 317
odrazisko 316
ohrievareň 126

olympiáda, pravopis 129 – 136
olympijský, *o. oheň*, *o. štadión*, *o. rekord*, *o. víťaz*, *o-á dedina*, *o-á medaila*, *letné o-é hry*, *zimné o-é hry*, pravopis spojení 129 – 136
onomastika: *Rázsochy*, pôvod a pravopis názvu 276 – 279; *Transilvânia*, *Transylvánia*, pôvod a pravopis názvu 343 – 368
osemosový, význam a používanie 362
ovos 188

pamiatka, význam a používanie 189
pamiatkový, *p. predmet*, význam a používanie 189

PAULINY, Eugen, spomienka pri príležitosti 100. výročia narodenia 321 – 331
päťosový, tvorenie, význam a používanie 362
PECIAR, Štefan, spomienka pri príležitosti 100. výročia narodenia 357 – 366
Pekelník, pôvod názvu 94
periafrodiium, význam termínu 338
periareum, význam termínu 338
perigalaktikum, význam termínu 338
perijovium, význam termínu 338
perikronum, význam termínu 338
periuranum, význam termínu 338
pierko, význam a používanie 184 – 185
planéta, význam termínu 339
planetárna sústava, význam termínu 339
planetocentrický, význam termínu 339
planetografická dĺžka, význam termínu 339
planetografická šírka, význam termínu 339
planetografické súradnice, význam termínu 339

planetografický, význam termínu 339
Plateauova-Rayleighova nestabilita, význam termínu 339, 340
plážovky, význam a používanie 186
plážový, *p-á obuv*, význam a používanie 186
pleskáč, význam a používanie 255
plieskač, význam a používanie 255
Podmanín, pôvod a význam 215
pohánka 188
poludník krátera Airy, význam termínu 339
poludník krátera Mösting, význam termínu 340

pomlčka, význam a používanie 318 – 319
Popudinské Močidlany, pôvod názvu 286
 POVAŽAJ, Matej, medailón 234 – 236
 pravopis: násobných čísloviek 254 – 255;
 písanie veľkých písmen v rozličných
 pomenovaniach olympiády 129 – 136; tvarov
 jednotného a množného čísla slova *hus* 256
predsa, význam a používanie 372
prechodová vrstva, význam termínu 340
prevádzka, *uviedenie do p-y*, význam
 a používanie 46 – 47
prevažne, význam a používanie 190
prevažný, význam a používanie 190
prezvonit', význam a používanie 133 – 136
pri, význam a používanie 127 – 128
priechodný, *p-á izba*, význam a používanie 127
profesorský, význam a používanie 298 – 299
 proso 188
protestant, význam a používanie 17 – 21
protestujúci, význam a používanie 17 – 21
 pšenica 188

rad, význam a používanie 318
Ramanov rozptyl, význam termínu 340
Rayleighov rozptyl, význam termínu 340
Rayleighova nestabilita, význam termínu 339, 340
Rayleighova-Taylorova nestabilita, význam
 termínu 340
Rázsochy, pôvod a pravopis názvu 276 – 279
 raž 188

recenzie: BENČÍK, Emil: Králi ducha 3
 – 11; DANKO, Ján – ŠIMON, František
 – ARTIMOVÁ, Jozefa: Nomina anatomica
 veterinaria – Slovenské veterinárske
 anatomické názvoslovie 171 – 174;
 IVANOVÁ, Martina: Syntax slovenského
 jazyka 199 – 213; Jazyk – historický
 fenomén 179 – 183; Jazykovedné dielo Sama
 Czambela 305 – 310; Jazykovo-literárno-
 historické dotyky slovenčiny a maďarčiny
 v synchrónnom a diachrónnom priereze 311
 – 315; KAČALA, Ján: Profily slovenských
 jazykovedcov 119 – 125; RUSÁKOVÁ,
 Helena: Búrlivý život J. K. Viktorina 175
 – 179

rekonexia, význam termínu 340
 roamingový 133
rola, skloňovanie 11 – 16
rozmažávať, význam a používanie 318
rozptýlený Kuiperov pás, význam termínu 340
rozumieť, časovanie 373
 Rozvoj jazykových technológií a zdrojov na
 Slovensku a vo svete (10 rokov Slovenského
 národného korpusu), správa z medzinárodnej
 konferencie 167 – 171
 RUSÁKOVÁ, Helena: Búrlivý život J. K.
 Viktorina, recenzia 175 – 179
Ruské Peklany, pôvod názvu 94
Ružomberok, skloňovanie 253 – 254
 ryža 188

SDO, význam termínu 340
sedemosový, význam a používanie 362
selenocentrická vzdialenosť, význam termínu
 341
selenografická dĺžka, význam termínu 341
selenografická šírka, význam termínu 341
selenografické súradnice, význam termínu 341
selenografický, význam termínu 341
sfunkčnenie, význam a používanie 46 – 47
 sidlisko 316
 SKLADANÁ, Jana, medailón pri príležitosti
 životného jubilea 48 – 51
 skloňovanie: podstatných mien ženského
 rodu zakončených na *-la* 11 – 16; životné
 a neživotné podstatné meno *veterán* 71 – 76
spektropolarimeter, význam termínu 341
spojazdnenie, význam a používanie 46 – 47
spojazdniť, význam a používanie 46 – 47
spojovník, význam a používanie 318 – 319
spomienkový, *s. predmet*, význam a používanie
 189
 správy: Aktivity v kartografii, vedecký seminár
 venovaný pamiatke Ing. Jána Pravdu 365
 – 369; Jazykový odbor Matice slovenskej
 v rokoch 2007 – 2012 237 – 249; Letná škola
 prekladu 2011 53 – 58; Rozvoj jazykových
 technológií a zdrojov na Slovensku a vo svete
 (10 rokov Slovenského národného korpusu)
 167 – 171

sprevádzkovanie, s. rádiostanic, význam a používanie 46 – 47
srdcový, s-á chyba, význam a používanie 371
srdcečný, s-á atmosféra, význam a používanie 371
Stokesov vektor, význam termínu 341
Stokesove parametre, význam termínu 341
Stokesove profily, význam termínu 341
stornopoplatok, význam a používanie 296 – 298
stornovací, s. poplatok, význam a používanie 296 – 298
Sunijajevov-Zel'dovičov jav, význam termínu 341
súprava, význam a používanie 318
suvenir, význam a používanie 189

šest'osový, význam a používanie 362
šlapky, význam a používanie 186
špalda, význam a používanie 63
štandardizácia geografických názvov: projekt EuroGeoNames 85 – 92
štetec, š. na mastenie, význam a používanie 184 – 185
štrajkujúci, význam a používanie 20
štvorosový, tvorenie, význam a používanie 361 – 362

táborisko 316
ťapky, význam a používanie 186
taviareň 126
Taylorov stĺpec, význam termínu 342
tepnotechnický, t-é služby, význam a používanie 250 – 251
terminológia: astronomická terminológia ... – ...; činnosť terminologických komisií a aktuálne problémy slovenskej terminológie 65 – 71
Thompsonov rozptyl, význam termínu 342
topocentrická vzdialenosť, význam termínu 342

Transilvânia, Transylvánia, pôvod a pravopis názvu 343 – 368
Transilvánska kotlina, Transylvánska kotlina, pravopis názvu 343 – 368

trojosový, tvorenie, význam a používanie 361 – 362
trpasličia planéta, význam termínu 342
tvorenie slov: pomenovania zvierat pre oba rody 128; zložených slov typu *jednoosový*; *dvojosový* 361 – 362

Veľká Lodina, pôvod názvu 26
Veľká Lomnica, pôvod názvu 28
Veľká Lúč, pôvod názvu 94 – 95
Veľká Mača, pôvod názvu 148
Veľký Lom, pôvod názvu 28
Veľký Manín, pôvod názvu 215 – 216
veterán, význam a používanie 71 – 76
vidieť, význam a používanie 187
vietnamky, význam a používanie 186
však, význam a používanie 372

základný poludník, význam termínu 342
zaslepenie, význam a používanie 231
zaslepenosť, význam a používanie 231
zaslepiť, z. trubicu, z. ventil, význam a používanie 231 – 233
záslepka, bezpečnostná z., kombinovaná z., význam a používanie 233
Zlaté Moravce, pôvod názvu 352 – 353
zvonit', význam a používanie 135
zvuková realizácia textu: v elektronických médiách 193 – 199

žabky, význam a používanie 186

Sibyla Mislovičová

ISSN 0023-5202

MIČ 49 300